

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(травень 2024 року)

Зміст

Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (заборона катування)	4
MYTSYK AND KRAVCHUK v. Ukraine: непроведення належного розслідування факту заподіяння адвокатам тілесних ушкоджень під час їхніх спроб бути присутніми на проведенні обшуку їхнього клієнта – порушення	4
Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)	8
RYTIKOV v. Ukraine: затримання особи без ухвали слідчого судді на підставі того, що вона нібито щойно вчинила злочин, за відсутності конкретних обставин, які б це підтверджували – порушення	8
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	13
SAAKASHVILI v. Georgia: засудження колишнього президента в межах двох кримінальних проваджень за дії, вчинені під час його перебування на посаді – відсутність порушення	13
PATRICOLO AND OTHERS v. Italy: відсутність засвідчення того, що паперова копія повідомлення про вручення судового рішення була дійсною копією такого повідомлення, надісланого через сертифіковану електронну пошту, як підстава для визнання Касаційним Судом скарги з питань права неприйнятною – порушення	20
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	27
PIETRZAK AND BYCHAWSKA-SINIARSKA AND OTHERS v. Poland: неналежні законодавчі гарантії від свавілля та зловживань у межах здійснення заходів негласного спостереження, зберігання та доступу до комунікаційних даних і відсутність судового контролю – порушення	27
MITREVSKA v. North Macedonia: неможливість усиновленої особи отримати інформацію про своє біологічне походження та про стан здоров'я своїх біологічних батьків – порушення	33
BIBA v. Albania: обов'язок держави запровадити адекватні механізми реагування на випадки заподіяння шкоди одним учнем у школі іншому – порушення	37
CONTRADA v. Italy (No. 4): відсутність судового контролю за негласними слідчими заходами щодо осіб, які не є стороною кримінального провадження – порушення	44
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	48
MÁRIA SOMOGYI v. Hungary: зобов'язання заявниці сплатити	

відшкодування на користь муніципалітету за порушення його особистих прав через поширення допису третьої особи у Facebook, який стосувався управління муніципалітетом майном і використання публічних коштів – порушення	48
THOMAIDIS v. Greece: цивільна відповідальність за порушення принципів відповідальної журналістики, а саме незаконне поширення показань свідків, що є частиною матеріалів кримінального розслідування, та оголошення незаконно перехоплених розмов у телевізійній програмі – відсутність порушення	53
LUTGEN v. Luxembourg: накладення на адвоката штрафу (як кримінальне покарання) за образу судді в електронному листі, який він надсилав органам влади, щоб повідомити про ситуацію у справі, яку вважав неприпустимою – порушення	60
Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування)	63
DOMENJOURD v. France: превентивні рішення щодо комендантської години, прийняті відповідно до законодавства про надзвичайний стан, впроваджені після терактів, до двох заявників, підозрюваних у потенційній участі в насильницьких діях під час саміту COP21 ¹ – порушення; відсутність порушення	63
Рішення ЄСПЛ проти України	69

¹ Конференція сторін Рамкової конвенції ООН щодо кліматичних змін.

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ)

MYTSYK AND KRAVCHUK v. Ukraine (№ 51984/17)

Обставини справи

Справа стосувалася скарг заявників, які є практикуючими адвокатами, за статтею 3 Конвенції на те, що працівники правоохоронних органів піддали їх жорстокому поводженню, коли вони намагалися бути присутніми під час обшуку вдома у свого клієнта, а ефективного розслідування у зв'язку з цим проведено не було, а також порушення статті 8 Конвенції.

26 травня 2015 року заявники підписали договір з пані К., згідно з яким вони мали надавати правову допомогу її чоловікові під час кримінального провадження щодо нього за фактом отримання хабаря. З цим документом вони прибули до будинку свого клієнта, щоб бути присутніми під час обшуку, який вже розпочався. Однак їм не дозволили зайти до будинку та вивели з приміщення всупереч їхній волі. Згідно з твердженнями заявників це було зроблено в жорстокий і насильницький спосіб. Вони стверджували, що працівники правоохоронних органів схопили їх за передпліччя та потягли до виходу, у тому числі їх тягнули вниз по крутих сходах. Коли заявники намагалися чинити опір, їм, як стверджується, завдали удари по ліктях і руках. Згідно з твердженнями Уряду фізична сила до заявників не застосовувалася.

Заявники надали ЄСПЛ відеозапис подій, який зробив один із них. Попри низьку якість відео, на ньому видно емоційну розмову, під час якої слідчий у цивільному одязі неодноразово просив заявників піти, оскільки обшук розпочався до їхнього прибуття і він не знав, хто вони і як вони потрапили до приміщення. Неодноразові твердження заявників, що вони були захисниками, які прагнули надати правову допомогу відповідній особі, а також їхні посилання на підписаний договір про надання правової допомоги, вочевидь, були проігноровані. Було чутно, як заявники просили деяких присутніх осіб забрати від них руки, а останні казали, що виведуть заявників із приміщення, застосувавши силу, та погрожували застосувати кайданки.

28 травня 2015 року було порушено провадження за ознаками кримінальних правопорушень: перевищення службових повноважень працівником правоохоронного органу, поєднане із застосуванням насильства; перешкоджання посадовою особою законній діяльності захисника по наданню правової допомоги; умисне нанесення захиснику тілесних ушкоджень легкої або середньої тяжкості під час здійснення ним діяльності з надання правової допомоги.

3 та 4 червня 2015 року судово-медичний експерт оглянув першого та другого заявників й задокументував наявність тілесних ушкоджень, які могли бути заподіяні 26 травня 2015 року.

Слідчий, який проводив обшук і якого допитали як свідка під час подальшого розслідування, стверджував, що заявники, як сторонні особи, були виведені з місця проведення обшуку трьома працівниками Служби безпеки України (далі – СБУ), які були на місці для забезпечення порядку. Він також зазначив, що після обшуку пана К. доставили до відділу поліції, де заявники почали представляти його інтереси, коли пред'явили необхідні документи.

Слідчий, який розглядав скаргу заявників, звертався з численними запитом до СБУ, щоб з'ясувати особи відповідних працівників і викликати їх на допит як свідків. СБУ послідовно відповідала, що ця інформація була конфіденційною, а також відмовлялася провести будь-яке службове розслідування у зв'язку з цим.

Кримінальне провадження закривали і відновлювали щонайменше шість разів і, вочевидь, воно досі триває.

Заявники скаржилися за статтею 3 Конвенції на те, що вони були піддані жорстокому поведженню працівників правоохоронних органів, а ефективного розслідування у зв'язку з цим проведено не було, й, зокрема, стверджували, що їм перешкоджали у виконанні їхніх професійних обов'язків у зв'язку з виведенням їх з місця проведення обшуку 26 травня 2015 року. На їхню думку, це становило порушення їхнього права на повагу до приватного життя за статтею 8 Конвенції.

Оцінка Суду

Щодо заяви за статтею 3 Конвенції

ЄСПЛ зазначив, що твердження заявників про жорстоке поведження на національному рівні було підтверджено судово-медичними доказами щонайменше стосовно походження та часу отримання ними тілесних ушкоджень (див. пункти 6 і 7 цього рішення). Отже, їхня скарга була небезпідставною для цілей виникнення у Держави процесуального обов'язку провести ефективно розслідування цього питання на національному рівні (пункт 16 рішення).

Як зауважив ЄСПЛ, розслідування перебувало в глухому куті щонайменше чотири роки, і жодна слідча дія не була проведена в період із серпня 2015 року до серпня 2019 року (див. пункт 10 цього рішення). Також відсутня інформація, що будь-які такі дії проводилися після цього періоду. На сьогодні – тобто через понад сім років після порушення кримінальної справи – розслідування не дійшло жодних переконливих висновків. Така непомірно довга затримка, пояснення якій надано не було, сама собою несумісна з обов'язками держави за статтею 3

Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Мікеладзе та інші проти Грузії» (Mikeladze and Others v. Georgia), заява № 54217/16, пункт 68, від 16 листопада 2021 року) (пункт 19 рішення).

Тому ЄСПЛ відхилив заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту і вважав, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції (пункт 20 рішення).

ЄСПЛ нагадав, що твердження про жорстоке поводження мають підтримуватися відповідними доказами. Для оцінки цих доказів ЄСПЛ керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом», але додає, що така доведеність може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій факту (див. рішення у справах «Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom), від 18 січня 1978 року, пункт 161, Серія А № 25 і «Гефген проти Німеччини» [ВП] (Gäfgen v. Germany) [GC], заява № 22978/05, пункт 92, ЄСПЛ 2010) (пункт 21 рішення).

Оскільки ЄСПЛ встановив, що твердження заявників були такими, які зобов'язували органи державної влади розпочати офіційне розслідування (див. пункт 16 цього рішення), то беручи до уваги доводи сторін та всі наявні у його розпорядженні матеріали, він вважав, що наявні у нього докази не давали йому можливості встановити поза розумним сумнівом, що заявники зазнали поводження, яке, як стверджувалося, суперечило статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Сладкова проти Чеської Республіки» (Sládková v. the Czech Republic), заява № 15741/15, пункт 88, від 10 листопада 2022 року) (пункт 22 рішення).

Тому матеріальний аспект статті 3 Конвенції не було порушено (пункт 23 рішення).

Щодо заяви за статтею 8 Конвенції

Обґрунтовуючи своє твердження, що застосований до них захід був свавільним, заявники зазначали, що існувала ціла низка заходів, передбачених законодавством, які міг би застосувати слідчий, якби він вважав, що вони діяли всупереч процесуальним нормам чи професійній етиці – від ініціювання дисциплінарного провадження щодо заявників до їхнього затримання та притягнення до кримінальної відповідальності за потреби. Однак жодних подібних заходів вжито не було (пункт 26 рішення).

У своєму нещодавньому рішенні у справі «Анґер'ярв і Грейноман проти Естонії» (Angerjäv and Greinoman v. Estonia), заяви № 16358/18 і № 34964/18, пункти 119–123, від 4 жовтня 2022 року), в якому заявники скаржилися за статтею 8 Конвенції на їхнє видалення як законних захисників із судових засідань, ЄСПЛ вважав за доцільне дотримуватися стосовно застосовності

статті 8 Конвенції підходу, заснованого на наслідках, викладеного в рішенні у справі «Денісов проти України» [ВП] (*Denisov v. Ukraine*) [GC], заява № 76639/11, пункт 115, від 25 вересня 2018 року), оскільки стверджуване втручання в права заявників полягало в несприятливому заході, застосованому в контексті їхнього професійного життя. Подібного підходу слід дотримуватися і в цій справі (пункт 29 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що заявники не змогли довести, що оскаржуваний захід мав будь-які негативні наслідки для їхньої професійної діяльності. Як вони самі зазначили, щодо них не було порушено жодних дисциплінарних або кримінальних проваджень (див. пункт 26 цього рішення). Вони також не стверджували про репутаційну чи фінансову шкоду. Крім того, хоча їм не дозволили перебувати під час конкретної відповідної слідчої дії, заявники мали змогу представляти інтереси свого клієнта незабаром після цього (див. пункт 8 цього рішення) (пункт 30 рішення).

З цього випливало, що ця стаття не була застосовною, і скаргу заявників було відхилено як несумісну за критерієм *ratione materiae* з положеннями Конвенції на підставі підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції (пункт 32 рішення).

Висновок

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) в процесуальному аспекті.

Відсутність порушення статті 3 Конвенції в матеріальному аспекті.

Заяву за статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) визнано незастосовною *ratione materiae* з положеннями Конвенції та відхилено.

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 16 травня 2024 року та є остаточним.

СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ)

RYTIKOV v. Ukraine (№ 52855/19)

Обставини справи

Справа стосувалася скарг заявника (Михайло Сергійович Ритіков) за пунктом 1 статті 5 Конвенції на те, що його затримання без ухвали слідчого судді було незаконним, за пунктом 5 статті 5 на те, що він не мав забезпеченого правовою санкцією права на компенсацію за незаконне затримання і тримання під вартою, та за пунктом 2 статті 6 Конвенції на те, що було порушено його право на презумпцію невинуватості.

Затримання та тримання заявника під вартою

25 січня 2019 року влада відкрила кримінальне провадження за фактом несанкціонованого втручання в роботу систем зв'язку, а також створення, зберігання та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення та порнографічних матеріалів. О 6:22 11 липня 2019 року в рамках вищезазначеного розслідування органи влади провели обшук у готельному номері, який на той час займали заявник та його діловий партнер. Згідно з протоколом обшуку, було вилучено ноутбук та мобільні телефони. Після завершення обшуку слідчий затримав заявника за підозрою у зберіганні та розповсюдженні порнографічних матеріалів. Його затримання було здійснено без попереднього рішення суду.

У протоколі про затримання містилося посилання на частину 1 статті 208 Кримінального процесуального кодексу 2012 року (далі – КПК) та зазначалося, що заявника було затримано «після вчинення злочину за показаннями очевидця чи потерпілого або за наявністю явних ознак того, що він щойно вчинив злочин». Жодних інших подробиць у протоколі затримання не було наведено.

Згідно з повідомленням про підозру, врученим заявникові 12 липня 2019 року, він створив і організував так званий «куленепробивний хостинг» і вчинив кілька кіберзлочинів шляхом поширення «шкідливого програмного забезпечення» і порнографічних матеріалів. Його також підозрювали у причетності до кількох розподілених атак на державні установи України, спрямованих на відмову в обслуговуванні. Того ж дня прокурор звернувся до місцевого суду з клопотанням про тримання під вартою.

12 липня 2019 року Печерський районний суд м. Києва (далі – районний суд) відхилив клопотання слідчого та застосував до заявника нічний домашній арешт. Проаналізувавши надані матеріали, суд дійшов висновку, що існувала обґрунтована підозра у вчиненні злочинів, у яких він підозрювався, але не було

достатніх підстав для виправдання його тримання під вартою. 28 листопада 2019 року районний суд змінив заявникові запобіжний захід на особисте зобов'язання. Сторони не повідомили ЄСПЛ про результати кримінального розслідування щодо заявника.

Порушене заявником провадження у справі про дифамацію

16 липня 2019 року посадові особи Служби безпеки України (далі – «СБУ») провели пресконференцію щодо кримінального розслідування стосовно заявника.

22 липня 2019 року заявник порушив цивільну справу проти посадових осіб СБУ, які проводили пресконференцію, вимагаючи захисту честі, гідності та ділової репутації, а також спростування недостовірної інформації.

15 квітня 2021 року Шевченківський районний суд м. Києва задовольнив позов заявника, визнавши, що всі твердження, згадані на пресконференції були неправдивими та такими, що завдають шкоди його честі та гідності. Суд також зобов'язав СБУ опублікувати інформацію про рішення суду та спростувати поширену нею неправдиву інформацію про заявника.

Вищезазначене рішення було залишено без змін Київським апеляційним судом 21 вересня 2021 року. СБУ подала касаційну скаргу до Верховного Суду. У своєму відзиві на касаційну скаргу заявник стверджував, серед іншого, що посадові особи СБУ визнали його винним у вчиненні злочинів. Верховний Суд відхилив скаргу 24 травня 2022 року, не розглянувши конкретно скаргу заявника на те, що СБУ «визнала його винним». Заявник не вимагав жодної компенсації у вищезазначеному провадженні та не повідомив ЄСПЛ, чи порушував він окреме провадження щодо компенсації у зв'язку з вищезазначеними висновками.

Скарга заявника до ЄСПЛ стосувалася порушень статті 5 Конвенції стосовно його затримання 11 липня 2019 року без ухвали слідчого судді й відсутності забезпеченого законом права на відшкодування шкоди за його незаконне затримання та ув'язнення. Зокрема, заявник вважав порушенням пункту 2 статті 6 Конвенції те, що посадовці СБУ під час пресконференції порушили його презумпцію невинуватості.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 5 Конвенції

ЄСПЛ зазначив, що в протоколі затримання зазначалося, що частина 1 статті 208 КПК є підставою для затримання заявника без ухвали слідчого судді. Це положення, яке встановлює винятки із загального правила, що вимагає судового рішення для затримання особи, мало тлумачитися вузько. Крім того,

конкретні підстави, що виправдовують застосування одного з винятків, які в ньому вичерпно перераховані, мали бути однозначно встановлені на момент вжиття такого заходу (*Strogan v. Ukraine*, № 30198/11, § 87, 6 жовтня 2016 року) (пункт 26 рішення).

ЄСПЛ також зіслався на частину 5 статті 208 КПК, яка передбачає, що протокол затримання особи повинен містити підстави для такого затримання. Це особливо актуально в обставинах цієї справи, в якій положення частини 1 статті 208 КПК було лише згадано (див. пункт 8 цього рішення), тоді як ні протокол затримання, ні протокол обшуку не містили жодної конкретної інформації і не спиралися на жодні конкретні обставини, які б пояснювали, який злочин вчинив заявник перед затриманням або які ознаки явно вказували на те, що він щойно вчинив злочин. Таким чином, не можна стверджувати, що органи влади зіткнулися з невідкладною ситуацією, яка підпадає під один з винятків, передбачених частиною 1 статті 208 КПК, таких як, наприклад, затримання особи на місці злочину (*flagrante delicto*) (пункт 27 рішення).

Тому в цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що затримання заявника та тримання його під вартою у період з 11 по 12 липня 2019 року на підставі постанови слідчого були несумісними з вимогами пункту 1 статті 5 Конвенції. Отже, мало місце порушення цього положення.

Порушення пункту 5 статті 5 Конвенції

ЄСПЛ зазначив, що пункт 5 статті 5 Конвенції буде дотримано, якщо є можливість подати заяву про компенсацію за позбавлення волі, здійснене в умовах, що суперечать пунктам 1, 2, 3 або 4 цієї статті. Таким чином, право на компенсацію, передбачене пунктом 5, передбачає, що порушення одного з інших пунктів було встановлено або національним органом, або установами Конвенції (див. рішення у справі *Stanev v. Bulgaria* [GC], № 36760/06, § 182, ECHR 2012, з подальшими посиланнями) (пункт 32 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що питання компенсації за незаконне затримання в Україні регулюється Законом від 1 грудня 1994 року «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (див. рішення у справі *Dubovtsev and Others v. Ukraine*, № 21429/14 та 9 інших, § 48, від 21 січня 2021 року). Право на компенсацію виникає, зокрема, якщо незаконність тримання під вартою була встановлена судовим рішенням (див., наприклад, рішення у справі *Vadym Melnyk v. Ukraine*, №№ 62209/17 та 50933/18, § 92, від 16 вересня 2022 року) (пункт 34 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що, оскільки затримання заявника формально відповідало національному законодавству, він не може вимагати компенсації у зв'язку з цим на національному рівні. Крім того, в Україні не існувало

законодавчо передбаченої процедури для порушення провадження з метою отримання компенсації за позбавлення волі, яке ЄСПЛ визнав таким, що порушує Конвенцію (див. рішення у справі *Sinkova v. Ukraine*, № 39496/11, § 82, від 27 лютого 2018 року) (пункт 35 рішення).

Це означало, що один з принципів пункту 5 статті 5 Конвенції, а саме, що ефективна реалізація гарантованого нею права на компенсацію має бути забезпечена з достатнім ступенем визначеності, в цій справі не було дотримано (див. згадане вище рішення у справі *Stanev*, § 182). Тому було порушено пункт 5 статті 5 Конвенції (пункти 36–37 рішення).

Пункт 2 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ не вбачив підстав розглядати заперечення Уряду щодо втрати заявником статусу жертви, оскільки національні суди визнали порушення його права на презумпцію невинуватості в контексті провадження у справі про наклеп, й тому ця скарга була неприйнятною з наступних причин (пункт 41 рішення).

По-перше, заявник не стверджував, що використав кримінально-правовий засіб захисту щодо своєї скарги за пунктом 2 статті 6 Конвенції, а саме порушив це питання під час кримінального розслідування (див. рішення у справах *Shagin v. Ukraine*, № 20437/05, §§ 71–72, від 10 грудня 2009 року; та *Dovzhenko v. Ukraine*, № 36650/03, § 42, 12 січня 2012 року) (пункт 42 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 15 квітня 2021 року, ухваленим у справі про дифамацію, твердження, на які скаржився заявник, були визнані неправдивими та такими, що завдають шкоди його честі та гідності. ЄСПЛ також підкреслив, що в результаті успішного розгляду справи про дифамацію заявник міг отримати відшкодування (пункт 43 рішення).

В цій справі ЄСПЛ зазначив, що заявник, порушивши провадження у справі про дифамацію, не посилався на своє право на презумпцію невинуватості. Лише під час провадження у Верховному Суді він навів додатковий аргумент про те, що посадові особи СБУ «визнали його винним» у вчиненні злочинів. Взявши до уваги, що обсяг перегляду у Верховному Суді був обмежений змістом касаційної скарги, сформульованої відповідачем у цивільній справі (СБУ), зрозуміло, що додатковий аргумент заявника, вперше висунутий ним у зазначеному вище провадженні, навряд чи мав перспективу бути розглянутим по суті (пункт 45 рішення).

Зазначені обставини привели ЄСПЛ до висновку про те, що заявник недостатньо порушив питання про стверджуване порушення його права на презумпцію невинуватості завдяки кримінально-правовому або цивільно-правовому засобу юридичного захисту. За цих обставин, ця частина скарги була

відхилена відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції через невичерпання національних засобів правового захисту (пункт 46 рішення).

Висновок

Порушення пункту 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

SAAKASHVILI v. Georgia (№ 6232/20 та № 22394/20)

Обставини справи

Справа стосувалася двох окремих кримінальних проваджень, порушених проти Міхеїла Саакашвілі, колишнього Президента Грузії. Перша група проваджень стосувалася нападу на члена парламенту у 2005 році, а друга – помилування у 2008 році чотирьох колишніх високопосадовців Міністерства внутрішніх справ, засуджених за вбивство. Обидва процеси відбулися після того, як новосформований Уряд у 2012 році офіційно оголосив, що розслідування злочинів минулого буде ключовим пріоритетом.

Заявник, Міхеїл Саакашвілі, 1967 року народження, був Президентом Грузії з 2004 по 2013 рік. Він відмовився від грузинського громадянства в 2013 році, щоб стати натуралізованим громадянином України. Повернувшись до Грузії у 2021 році заявника затримали, оскільки до того часу його було заочно засуджено за двома окремими кримінальними провадженнями проти нього до 6 років позбавлення волі за сукупністю вироків. Оскільки на той час заявник проживав в Україні, він вирішив не з'являтися до суду і доручив адвокату представляти свої інтереси в грузинських судах. Наразі він все ще перебуває у в'язниці.

Обидва провадження відбулися після зміни уряду в Грузії в 2012 році, коли було вирішено, що розслідування передбачуваних правопорушень у минулому буде ключовим пріоритетом. Зокрема, політична партія пана Саакашвілі, the United National Movement (Єдиний національний рух, «ЄНР»), втратила владу. Згодом органи прокуратури отримали 20 000 скарг від людей, які стверджували, що стали жертвами серйозних порушень прав людини під час правління «ЄНР» та президентства пана Саакашвілі. За скаргами було розпочато кримінальне розслідування, у тому числі проти колишніх високопосадовців. Процес отримав назву «відновлення справедливості».

Перше провадження проти пана Саакашвілі стосувалася нападу в липні 2005 року на члена парламенту. Шестеро озброєних чоловіків виштовхали депутата зі свого автомобіля на світлофорі і побили його прикладами гвинтівок. Він залишився назавжди понівеченим, оскільки майже всі його лицьові кістки були зламані. Депутат звинуватив пана Саакашвілі в тому, що він наказав спецназу здійснити напад на нього у відповідь на образливе інтерв'ю, яке він дав газеті про тодішнього президента Саакашвілі та його дружину. Припинене на той час розслідування, після зміни Уряду, було відновлено в листопаді 2012 року.

Справа була передана до суду, а пан Саакашвілі був визнаний винним у першій інстанції у співучасті у злочинному побитті та зловживанні владою у червні 2018 року. Обвинувальний вирок ґрунтувався на ключових показаннях колишніх міністра І. О. та голови парламенту Грузії Н. В. І. О. заявив, що відмовився виконати розпорядження Президента про «показове покарання» народного депутата за образу дружини, а Н. В. пригадав розмову з паном Саакашвілі після нападу, коли він сказав: «Хіба він [народний депутат] не заслуговує на те, щоб його розірвали?». Ще один ключовий свідок, тодішній керівник спецназу, розповів, що Президент тепло подякував йому на офіційному заході за «успішну» операцію проти народного депутата. Інші докази включали більше показань свідків – самого депутата, його водія та охоронця, восьми колишніх співробітників спецслужб та шести працівників спецназу, які брали участь у нападі, а також відповідні дані, отримані від операторів мобільного зв'язку. Усі скарги пана Саакашвілі були безуспішними.

Друга група проваджень стосувалась помилування паном Саакашвілі у 2008 році чотирьох колишніх високопосадовців Міністерства внутрішніх справ, які були засуджені за вбивство. Четверо високопосадовців викрали та вбили молодого чоловіка, Sandro Girgvliani, у 2006 році за образу деяких своїх колег у тбіліському кафе. Повторне розслідування вбивства в 2012 році показало, що їхній керівник наказав їм зробити це та зізнатися у злочині. В обмін на мовчання про його причетність пообіцяв, що вони матимуть комфортні умови утримання та що їхні покарання будуть скорочені президентським помилуванням.

Тому у 2014 році було розпочато окреме розслідування, і пану Саакашвілі було пред'явлено звинувачення у зловживанні владою. Він був засуджений в першій інстанції в січні 2018 року на підставі показань свідків, які підтверджують, що він обіцяв помилувати працівників. Серед цих свідків були, зокрема, Н. В. та І. О. І. О., серед іншого, заявив, що пан Саакашвілі неодноразово розповідав йому, що він обіцяв і мав намір помилувати засуджених чиновників. Суд також встановив, що він надав помилування, оскільки був стурбований шкодою, яку повне розкриття всіх деталей вбивства могло б завдати його політичній команді. Таким чином, він здійснював свої президентські повноваження «недобросовісно» і сприяв перешкоджанню здійснення правосуддя у справі про вбивство. Ці висновки були підтверджені в апеляційному порядку.

Під час обох судових розглядів пан Саакашвілі заперечував показання І. О. та Н. В., стверджуючи, що вони були отримані з чужих слів і є ненадійними, оскільки тим часом стали його політичними опонентами. Суди відхилили цей аргумент, встановивши, що вони оцінили ці показання свідків у сукупності з усіма іншими доказами в матеріалах справи, які були послідовними

та взаємодоповнюючими. Вони також не визнали саме по собі політичне суперництво достатньою підставою для визнання показань І. О. та N. В. недопустимими.

У другій групі судових проваджень пан Саакашвілі також стверджував, що суддя першої інстанції, який вирішував його справу, не був незалежним або неупередженим, оскільки був помічником судді у справі про вбивство Girgvliani. Його відвід було відхилено, оскільки ця функція була суто технічною і не могла мати жодного впливу на результат справи. Його аргумент про те, що право президента на помилування є необмеженим, також був відхилений; суди встановили, що таке тлумачення закону може бути небезпечним і заохочувати корупцію.

Посилаючись на пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд), заявник скаржився на порушення його права на захист у провадженні проти нього. Заявник також скаржився за статтею 7 Конвенції (жодного покарання без закону) на непередбачуваність того, що його буде притягнуто до кримінальної відповідальності за реалізацію права президентського помилування, яке за національним законодавством є абсолютним. Зрештою, він стверджував, що за кримінальними справами проти нього стояв прихований мотив – політичне переслідування, що є порушенням статті 18 Конвенції.

Оцінка Суду

Щодо стверджуваного заявником порушення статті 6 Конвенції

ЄСПЛ встановив, що права пана Саакашвілі на захист не були порушені стосовно того, як національні суди розглядали докази у двох кримінальних справах щодо нього. У першій справі І. О. та N. В., а також колишній керівник спецназу, надали показання про свої особисті розмови з паном Саакашвілі. Це були показання з перших рук, а не з чуток. Аналогічно, у другій справі І. О. заявив, що пан Саакашвілі неодноразово розповідав йому про свій намір помилувати засуджених офіцерів.

На додаток до цих прямих доказів, у матеріалах справи також містилася значна кількість узгоджених непрямих доказів, які допомогли встановити мотив вчинення злочину паном Саакашвілі.

Зрештою щодо скарги заявника на те, що показання N. В. та І. О. не заслуговували на довіру, оскільки вони були його політичними опонентами, ЄСПЛ зазначив, що національні суди детально розглянули це питання та ухвалили обґрунтовані рішення. Як і національні суди, ЄСПЛ також не вважав, що стверджувана особиста неприязнь між свідками та заявником – чи то на підставі різниці в політичних поглядах, чи на інших підставах – були

достатньою підставою для того, щоб поставити під сумнів оцінку національними судами достовірності та надійності показань цих свідків, якщо тільки ця оцінка не була довільною або непередбачуваною. У зв'язку із цим ЄСПЛ підкреслив, що (i) заявник мав можливість допитати обох свідків під час судових засідань в обох кримінальних провадженнях та оскаржити достовірність показань, які вони надали національним суддям, та (ii) національні суди належним чином розглянули ці занепокоєння у своїх вмотивованих рішеннях, пояснивши, чому показанням N. V. та I. O. слід довіряти. Більше того, зазначені свідки були допитані під присягою, а отже могли понести відповідальність за давання неправдивих показань, що було достатньою гарантією для національних судів вважати показання цих свідків достовірними доказами (пункт 133 рішення).

З огляду на вищевикладене ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

ЄСПЛ також не встановив, що суддя G. A., який розглядав кримінальну справу у другому провадженні та визнав пана Саакашвілі винним у зловживанні службовим становищем, не був незалежним або неупередженим.

ЄСПЛ повторив, що навіть якщо суддя першої інстанції виносив попередні рішення щодо того самого злочину та / або того самого обвинуваченого, це не може розглядатися як таке, що саме по собі виправдовує побоювання щодо його / її неупередженості. Так само той факт, що суддя вже виносив рішення за аналогічними, але не пов'язаними між собою кримінальними обвинуваченнями або що він або вона вже судили співобвинуваченого в окремому кримінальному провадженні, сам по собі не є достатнім для того, щоб поставити під сумнів неупередженість цього судді в наступній справі.

Було б перебільшенням припускати, що цей суддя, який надавав суто канцелярську та технічну допомогу у своїй попередній професійній ролі помічника судді у 2006 році, був залучений до «визначення кримінального обвинувачення» у справі про вбивство Girgvliani. Крім того, пан Саакашвілі не був стороною провадження у цій справі, а тому зв'язок між цим провадженням і висунутим проти нього звинуваченням у перевищенні службових повноважень був хитким. Більше того, суддя був професійним, підготовленим суддею, а не народним засідателем чи присяжним, і тому мав більше можливостей дистанціюватися від попереднього особистого або професійного досвіду і розглядати з необхідною неупередженістю гучні справи, які привертають до себе підвищену увагу суспільства (пункти 128–129 рішення).

Таким чином ЄСПЛ констатував відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції за заявою № 22394/20 та порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Щодо стверджуваного заявником порушення статті 7 Конвенції

ЄСПЛ на початку зазначив, що стаття 332 Кримінального кодексу чітко дає зрозуміти, що навіть найвищі посадові особи держави, включаючи Президента країни, можуть бути притягнуті до відповідальності за зловживання службовими повноваженнями. В цьому ж контексті Закон про імпічмент чітко передбачав можливість притягнення колишнього президента до кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені під час його перебування на посаді.

ЄСПЛ також дослідив додатковий правовий зміст, зазначений у статті 332 Кримінального кодексу, а саме розширені конституційні рамки, що регулюють реалізацію президентських повноважень щодо помилування. ЄСПЛ встановив, що ці рамки не давали заявникові законних очікувань на те, що він може користуватися імунітетом від кримінального переслідування за дії, вчинені під час перебування на посаді при здійсненні своїх дискреційних повноважень, у тому числі повноважень щодо президентського помилування.

ЄСПЛ вважав за необхідне зазначити, що під час розгляду справи національні суди розглядали питання про абсолютний характер здійснення помилування президентом та ймовірність того, що це може стати предметом зловживань.

Крім того, важливим було те, що засудження заявника не було засноване лише на здійсненні ним акту помилування; скоріше, суди, також за допомогою доказів, встановили, що він обіцяв помилувати чотирьох колишніх високопоставлених працівників Міністерства внутрішніх справ в обмін на те, що вони мовчали про певні факти, пов'язані з вбивством Girgvliani. Таким чином, суди дослідили образ мислення заявника під час вчинення відповідного діяння та встановили, що його рішення про помилування було викликане наміром вплинути на хід розслідування та таким чином перешкодити здійсненню правосуддя у справі про вбивство Girgvliani.

Таким чином, ЄСПЛ встановив, що висновки грузинських судів щодо сфери застосування цих національних положень та їх застосування до поведінки пана Саакашвілі у другому кримінальному провадженні проти нього належать до їхньої компетенції щодо тлумачення та застосування національного законодавства, і пан Саакашвілі міг обґрунтовано передбачити, що його поведінка призведе до кримінальної відповідальності.

Дійсно, як мінімум, пану Саакашвілі, провідному політику з великим юридичним досвідом, було б розумно передбачити, що його рішення вступити у змову з людьми, які або скоїли вбивство, або змовилися його приховати, матиме серйозні наслідки.

З цього випливало, що порушення статті 7 Конвенції не було.

Щодо стверджуваного заявником порушення статті 18 Конвенції у поєднанні зі статтями 6 та 7 Конвенції

На підтримку своїх тверджень про нібито прихований мотив порушення кримінальних справ заявник посилався на (i) різні заяви міжнародних та національних політичних діячів та (ii) внутрішньополітичний контекст. Щодо першого ЄСПЛ повторив, що у своєму завданні встановити, чи мали національні органи влади неналежні мотиви для обмеження прав людини політика, він повинен виходити з конкретних обставин окремих справ, що розглядаються, і повинен з особливою обережністю ставитися до заяв, які могли бути зроблені під впливом політичних міркувань. З огляду на відсутність доказів того, що судова влада не була достатньою мірою незалежною від виконавчої влади у справі, що розглядається, ЄСПЛ вважав, що упереджені заяви, зроблені публічно національними політичними діячами з правлячої коаліції щодо кримінальних проваджень проти заявника, самі по собі не могли призвести до висновку, що суди, які розглядали кримінальні справи заявника, керувалися неналежною прихованою метою усунення його з політичної арени. З приводу посилання заявника на загальний політичний контекст, то з огляду на різні політичні події, які мали місце в Грузії між 2012 та 2014 роками, ЄСПЛ розумів, що могла існувати певна підозра стосовно політичного підтексту обвинувачення щодо заявника – навіть якщо самі обвинувачення не були відверто політичними. Однак, ЄСПЛ зазначив, що Конвенція не передбачає як такого права не бути притягнутим до кримінальної відповідальності, тому фактори, що впливають з більш широкого політичного контексту, в якому було порушено кримінальну справу проти заявника, не були достатніми для того, щоб вважатися доказом у цьому відношенні (пункт 161 рішення).

ЄСПЛ визнав, що хоча кримінальне переслідування низки колишніх міністрів та інших високопосадовців від «ЄНР» (включаючи заявника) могло свідчити про бажання завдати шкоди цій партії, воно так само могло відображати бажання розібратися з передбачуваними правопорушеннями попереднього уряду, члени якого не могли бути притягнуті до відповідальності, перебуваючи при владі .

Незважаючи на те, що кримінальне провадження проти заявника відбувалося на тлі гострого політичного антагонізму між «ЄНР» і «Грузинською мрією», за відсутності будь-яких інших конкретних аргументів або доказів (в юридичному сенсі), здатних обґрунтувати побоювання заявника, просте посилання на внутрішньополітичний контекст (на який могла б зіслатися будь-яка особа на місці заявника) саме по собі не могло довести, що основною метою порушення кримінальних справ проти заявника було перешкоджання його участі в грузинській політиці (а не забезпечення притягнення його до відповідальності

за кримінальні злочини). Дійсно, високий політичний статус, в принципі, не може надавати імунітет від кримінальної відповідальності. Він також повторив, що для Держави, яка керується принципом верховенства права, є законним порушувати кримінальні справи проти осіб, які вчинили злочини за колишнього політичного режиму. ЄСПЛ також надав значення обставинам кримінального провадження проти заявника, а саме тому, що (i) обвинувачення, висунуті проти нього, були серйозними та обґрунтованими, (ii) у матеріалах справи містилася значна кількість як прямих, так і непрямих доказів, (iii) національні суди проводили повністю змагальний розгляд, під час якого адвокат заявника мав можливість допитати всіх основних свідків та іншим чином оскаржити докази проти заявника, та (iv) рішення національних судів були належним чином вмотивованими (пункт 162 рішення).

За таких обставин ЄСПЛ, беручи до уваги наявні у нього матеріали кримінальної справи (зокрема, обґрунтування, що містяться у рішеннях національних судів), виснував, що органи влади щиро бажали притягнути заявника до відповідальності за вчинене ним правопорушення і що, за відсутності достатніх доказів протилежного, твердження про наявність прихованого мотиву було необґрунтованим. Зрештою ЄСПЛ дійшов висновку, що скарги за статтею 18 Конвенції щодо обох заяв були явно необґрунтованими і були відхилені відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції (пункт 163 рішення).

Висновок

Заява в частині порушення статті 18 Конвенції (межі застосування обмежень прав) була визнана неприйнятною та відхилена.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) за заявою № 22394/20 в частині незалежності та безсторонності одноособового складу Тбіліського міського суду (суддя G. A.).

Відсутність порушення підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції за заявами № 6232/20 та № 22394/20 в частині, що стосується адміністрування (розгляду) національними судами відповідних доказів.

Відсутність порушення статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону) за заявою № 22394/20.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася рішень Касаційного Суду про неприйнятність скарг заявників з питань права, постановлені через недотримання формальних вимог, спочатку розроблених для паперового документообігу та адаптованих цими судовими рішеннями до контексту документів, що подаються в електронному вигляді до судів нижчих інстанцій.

Заявниками є четверо громадян Італії: Mario Patricolo, Milvia Brutti, Marcella Angeloni та Fausto Roda, які народилися у 1953, 1945, 1950 та 1949 роках відповідно, а також компанія з обмеженою відповідальністю Immobiliare Il Castelletto S.R.L. з місцезнаходженням в Казаріле (Італія). Заявники за кожною із заяв подавали до Касаційного Суду скарги з питань права, які були визнані неприйнятними через неподання до канцелярії цього суду повідомлення про вручення рішень, які вони хотіли оскаржити.

Пан Patricolo і пані Brutti (№ 37943/17) подали скаргу з питань права в контексті цивільного провадження проти їхнього колишнього адвоката після того, як Апеляційний суд Верони скасував рішення, ухвалене на їхню користь. Рішення Касаційного Суду про неприйнятність скарги було постановлено 30 листопада 2016 року.

ТОВ Immobiliare Il Castelletto S.R.L. (№ 54009/18) подало скаргу з питань права в контексті виконавчого провадження проти нього, зокрема, оскарження наказу про накладення арешту на майно в Округовому суді Мілана. 9 травня 2018 року Касаційний Суд цю скаргу відхилив.

У 2017 році Апеляційний суд Болоньї скасував судові рішення і визнав договір купівлі-продажу, сторонами якого були пані Angeloni та пан Roda (№ 20655/19), недійсним. Вони подали скаргу з питань права до Касаційного Суду, яку було відхилено 5 жовтня 2018 року.

Посилаючись переважно на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявники скаржилися, що рішення Касаційного Суду про визнання їхніх скарг з питань права неприйнятними через недотримання формальних вимог і строків, встановлених статтею 369 Цивільного процесуального кодексу та статтею 9 Закону № 53/1994, були надмірним формалізмом і необґрунтовано обмежували їхнє право на доступ до суду.

Оцінка Суду

Нещодавно ЄСПЛ підтвердив загальні принципи щодо обмежень права на доступ до суду у справі *Dos Santos Calado and Others v. Portugal*, (№ 55997/14 та 3 інші, §§ 108–17, 31 березня 2020 року) (пункт 67 рішення).

Що стосується доступу до апеляційних або касаційних судів, ЄСПЛ повторив, що застосування пункту 1 статті 6 Конвенції залежить від особливостей відповідного провадження і що необхідно брати до уваги всю його процедуру у національному правовому контексті та роль касаційної інстанції. Крім того, умови прийнятності скарги з питань права можуть бути суворішими, ніж для звичайної скарги (див. рішення у справі *Zubac v. Croatia*, [GC], № 40160/12, § 82, від 5 квітня 2018 року). ЄСПЛ оцінював відповідність пункту 1 статті 6 Конвенції декількох видів формальностей, що регулюють подання скарги до Касаційного суду (див., серед інших джерел, рішення у справах *Levages Prestations Services v. France*, від 23 жовтня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions 1996-V*; *Miessen v. Belgium*, № 31517/12, 18 жовтня 2016 року; *Trevisanato v. Italy*, № 32610/07, 15 вересня 2016 року; *Succi and Others v. Italy*, № 55064/11 та 2 інші, 28 жовтня 2021 року; та *C.N. v. Luxembourg*, № 59649/18, 12 жовтня 2021 року). У справі про відмову в доступі до суду через те, що скарга була подана на папері, а не через електронну платформу, ЄСПЛ визнав важливість оцифрування правосуддя для Договірних Держав і встановив, що цифрові технології можуть сприяти кращому здійсненню правосуддя. Однак він підкреслив, що встановлення вимог щодо подання документів в електронному вигляді має бути пропорційним переслідуваній законній меті (*Xavier Lucas v. France*, № 15567/20, §§ 46–47, 9 червня 2022 року) (пункт 68 рішення).

З практики ЄСПЛ очевидно, що право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням; такі обмеження допускаються непрямым чином, оскільки право на доступ за своєю природою вимагає регулювання з боку Держави, яка користується певною свободою розсуду в цьому відношенні. Хоча остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції залишається за ЄСПЛ, до його функцій не входить підняти оцінку національних органів влади будь-якою іншою оцінкою того, що може бути найкращою політикою в цій сфері. Тим не менше, обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати доступ, що залишився у особи, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. Крім того, обмеження не буде сумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не переслідує законну мету і якщо не існує розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами і метою, яку намагаються досягти (див. *Zubac*, згадане вище, § 78; *Dos Santos Calado* та інші, згадане вище, §§ 109–10) (пункт 69 рішення).

Для того, аби визначити пропорційність обмеження доступу до судів вищої інстанції, ЄСПЛ ураховує три фактори, а саме: (i) передбачуваність обмеження, (ii) хто саме – заявник чи Держава-відповідач – має нести негативні наслідки

помилки, допущених під час провадження, які призвели до відмови заявнику в доступі до суду вищої інстанції, та (iii) чи можна сказати, що обмеження, про які йдеться, пов'язані з «надмірним формалізмом» (див. згадане вище рішення у справі Zubac, § 85; Dos Santos Calado and Others, згадане вище, §§ 113–16; і Xavier Lucas, згадане вище, § 43) (пункт 70 рішення).

Заява № 37943/17

Заявниками за цією заявою не заперечувалося, що вони не подали повідомлення про вручення оскаржуваного судового рішення у строк, встановлений пунктом 1 статті 369 ЦПК, попри те, що цей обов'язок був чітко встановлений законом та усталеною практикою Касаційного Суду. Вони скаржилися, що визнання їхньої скарги неприйнятною було надмірним формалізмом, зважаючи на серйозні наслідки втручання в їхнє право на доступ до суду, а також на той факт, що вони виправили свою процесуальну помилку, подавши повідомлення про вручення на більш пізній стадії провадження (пункт 77 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що відповідно до статей 325 та 326 ЦПК, скарги до Касаційного Суду мають бути подані протягом 60 днів з дня вручення оскаржуваного судового рішення. Обов'язок подати до канцелярії суду повідомлення про вручення оскаржуваного судового рішення дозволяє Касаційному Суду оцінити, чи був дотриманий цей строк, і, зрештою, перевірити, що судові рішення, на яке подано скаргу, ще не набрало законної сили (пункт 79 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що відповідно до пункту 1 статті 369 ЦПК, стосовно обов'язку подати повідомлення про вручення протягом 20 днів з моменту останнього вручення скарги, дотримання цього правила дозволяє Касаційному Суду прийняти рішення про прийнятність скарги на найбільш ранній стадії провадження та за допомогою прискореної процедури (пункт 80 рішення).

ЄСПЛ, серед іншого, вказав, що недотримання заявниками статті 369 ЦПК призвело до того, що касаційний суд не мав можливості оцінити, чи були дотримані строки для подання скарг на ранній стадії провадження. Крім того, ЄСПЛ не переконав аргумент заявників про те, що вони повинні були мати можливість виправити свою процесуальну помилку, подавши повідомлення про вручення на більш пізній стадії. ЄСПЛ зазначив, що прийняття несвоєчасних подань зірвало б мету забезпечення швидкого здійснення провадження і не дозволило б Касаційному Суду вирішити питання про прийнятність касаційної скарги без необхідності вжиття додаткових заходів і без затримок. Таким чином, оскаржуваний захід був адекватним для досягнення законної мети, що переслідувалася (пункт 82 рішення).

Що стосується серйозності наслідків для права заявників на доступ до суду, ЄСПЛ нагадав, що з огляду на особливий характер ролі Касаційного

Суду, який обмежується перевіркою правильності застосування закону, він може погодитися з тим, що процедура, якої дотримується Касаційний Суд, може бути більш формальною, особливо у провадженнях, подібних до справи, про яку йдеться, де заявників представляв адвокат-спеціаліст, який був членом колегії адвокатів при Верховному Суді. Крім того, скаргу до Касаційного Суду у цій справі було подано після того, як вимоги заявників були розглянуті як судом першої інстанції, так і апеляційним судом, які мали повну юрисдикцію (див. *Levages Prestations* цит. вище, § 48; *Succi and Others*, цит. вище, §§ 105 і 113; і *C.N. v. Luxembourg*, цит. вище, § 55) (пункт 83 рішення).

За цих обставин не можна стверджувати, що рішення Касаційного Суду становило непропорційну перешкоду, яка порушила саму суть права заявників на доступ до суду, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції, або виходило за межі національної свободи розсуду. Тому порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було (пункти 84–85 рішення).

Заяви №№ 54009/18 та 20655/19

З матеріалів справи вбачалося, що заявники у строк, встановлений пунктом 1 статті 369 ЦПК, подали паперові копії оскаржуваних рішень разом із повідомленням про вручення, надісланим їм сертифікованою електронною поштою. Більше того, компанія-заявник за заявою № 54009/18 також подала завірену копію оскаржуваного рішення разом зі своєю скаргою, тоді як заявники за заявою № 20655/19 подали паперову копію оскаржуваного рішення разом із засвідченням того, що документ є точною копією електронного оригіналу на пізнішій стадії провадження. Однак беззаперечним був той факт, що заявники також не подали до канцелярії суду засвідчення того, що паперова копія повідомлення про вручення є точною копією оригіналу, і що на цій підставі Касаційний Суд визнав їхні скарги з питань права неприйнятними (пункт 86 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що стаття 369 ЦПК встановлює обов'язок подавати «засвідчену» копію оскаржуваного судового рішення разом із повідомленням про вручення. У той час як у паперовому провадженні це положення вимагає подання оригіналу повідомлення про вручення, той факт, що на той час у Касаційному Суді не було можливості подавати документи в електронному вигляді, створив необхідність тлумачити це положення як таке, що дозволяє подавати паперові (друковані) копії оригіналів електронних документів, які були створені в межах провадження в судах нижчих інстанцій (пункт 89 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що на момент подачі скарг їхнє електронне подання в Касаційному Суді ще не було запроваджено. Тому у випадках, коли оскаржуване рішення було надіслано сертифікованою електронною поштою, адвокатам доводилося робити паперові (друковані) копії електронних

документів для того, аби подати їх до канцелярії Касаційного Суду (пункт 91 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що заявники не стверджували, що для них було матеріально неможливо зробити паперові копії. Більше того, ЄСПЛ погодився з Урядом, що подання засвідчення того, що документи є справжніми копіями, не було надмірно обтяжливим, оскільки воно лише вимагало від адвокатів написати та підписати таке засвідчення на паперових копіях перед тим, як подавати їх до канцелярії (пункт 92 рішення).

Хоча ЄСПЛ не вправі ставити під сумнів правову аргументацію, якої дотримується Касаційний Суд при тлумаченні національного законодавства, він повторив, що при застосуванні процесуальних норм національні суди повинні уникати надмірного формалізму, який може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду, передбаченого пунктом 1 статті 6 Конвенції. ЄСПЛ також вважав, що право на доступ до суду порушується, коли правила перестають слугувати цілям правової визначеності та належного відправлення правосуддя і утворюють своєрідний бар'єр, що перешкоджає стороні у справі розглянути її справу по суті компетентним судом (див. *Zubac*, цит. вище, § 98). ЄСПЛ також постановив, що національні суди повинні уникати надмірного формалізму, беручи до уваги практичні перешкоди, з якими заявники можуть зіткнутися при використанні нових технологій (див. *Xavier Lucas*, цит. вище, § 57). У контексті зростання цифровізації правосуддя в Договірних Державах ЄСПЛ ураховує думки, висловлені КРЄС (див. пункти 44 і 46 цього рішення) щодо використання цифрових технологій при здійсненні правосуддя. КРЄС вважає, що нові технології повинні використовуватися як інструмент для покращення ефективного та практичного доступу до правосуддя, а також що повинен існувати судовий нагляд за їх застосуванням для забезпечення процесуальних прав сторін (пункт 94 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що заявники подали паперові копії оскаржуваних рішень разом з повідомленням про їх вручення у строк, встановлений пунктом 1 статті 369 ЦПК. Таким чином, на відміну від ситуації, яку ЄСПЛ спостерігав в контексті заяви № 37943/17, дата вручення оскаржуваних рішень була включена до матеріалів справи на ранній стадії провадження. Таким чином, Касаційний Суд мав змогу без вжиття будь-яких подальших заходів та без зволікань перевірити, що скарги заявників були подані з дотриманням строків, встановлених статтями 325 та 326 ЦПК (пункт 98 рішення).

Що стосується ризику того, що паперові копії можуть не відповідати електронним оригіналам, ЄСПЛ, насамперед, зазначив, що згідно з національним законодавством цілісність документів, які подаються до суду, зазвичай забезпечується кримінальними та дисциплінарними санкціями, доступними у разі порушення обов'язків (див. пункт 42 цього рішення). Більше

того, чи є паперові копії справжніми копіями електронних оригіналів, можна легко перевірити, запропонувавши заявникам подати відповідне засвідчення на більш пізній стадії провадження. Це особливо актуально в контексті переходу від паперового до електронного провадження, коли необхідність адаптації формальних вимог, розроблених для паперових документів, вимагає певної гнучкості в їх застосуванні до електронних. Аналогічну думку було висловлено в Керівних принципах щодо електронного подання документів до суду (e-filing) та цифровізації судів (CEREJ (2021)15), де КРЄС рекомендувала Державам забезпечити певну гнучкість та обмежити адміністративний тягар для користувачів при трансформації судових процедур та впровадженні систем електронного діловодства (див. пункт 45 цього рішення) (пункт 99 рішення).

Повертаючись до обставин цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що на той час, коли Касаційний Суд міг ухвалити рішення (тобто після спливу строку, встановленого статтею 370 ЦПК; див. пункти 26 та 34 цього рішення), сторони, які вручили заявникам оскаржувані судові рішення, з'явилися у провадженні в Касаційному Суді (див. пункти 14 та 20 цього рішення) та підтвердили (щодо заяви № 54009/18) або, принаймні, не заперечували (щодо заяви № 20655/19) дату вручення. Крім того, щодо можливості заявників подати посвідчення на більш пізній стадії провадження ЄСПЛ зазначив, що на той час усталена практика Касаційного Суду не дозволяла це зробити поза межами строків, встановлених пунктом 1 статті 369 ЦПК (див. пункти 37–39). Відповідно до цієї судової практики, недотримання такого строку було достатнім для визнання скарги неприйнятною. З огляду на це ЄСПЛ погодився із заявниками за заявою № 20655/19, що вони не мали реальної можливості уникнути визнання їхньої скарги неприйнятною, подавши засвідчення на більш пізній стадії провадження (пункт 101 рішення).

За цих обставин ЄСПЛ вважав, що відсутність засвідчення того, що паперові копії повідомлення про вручення були справжніми копіями, не завадила Касаційному Суду оцінити дотримання короткого строку для подачі скарги на найбільш ранній стадії провадження. Отже, визнання скарг неприйнятними, до того ж без надання заявникам справедливої можливості подати засвідчення на більш пізній стадії – особливо на перехідному етапі від паперового до електронного провадження – вийшло за межі мети забезпечення правової визначеності та належного здійснення правосуддя і створило перешкоду, яка завадила заявникам отримати розгляд їхньої справи по суті в Касаційному Суді (пункт 102 рішення).

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) за заявою № 37943/17.

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції за заявами № 54009/18 та № 20655/19.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

PIETRZAK AND BYCHAWSKA-SINIARSKA AND OTHERS v. Poland (№ 72038/17 та № 25237/18)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги п'яти громадян Польщі щодо польського законодавства, яке дозволяло режим негласного спостереження, що охоплював як оперативний контроль², так і збереження даних телекомунікацій, поштових та цифрових даних («комунікаційні дані») для можливого використання в майбутньому відповідними національними органами. Зокрема, вони скаржилися, що в національному законодавстві не існувало засобів правового захисту, які б дозволяли особам, які вважають, що вони стали об'єктом негласного спостереження, оскаржити його та переглянути його законність.

У 2016 році польський парламент ухвалив закони про внесення змін до Закону про поліцію та деяких інших законодавчих положень (Закон від 15 січня 2016 року) та Закону про запобігання тероризму (Антитерористичний закон). Ці закони зазнали критики, особливо з боку громадянського суспільства, представники якого вважали, що під виглядом виконання рішення Конституційного Суду (рішення № К 23/11 від 30 липня 2014 року) нові закони посилюють повноваження влади для здійснення спостереження в кількох сферах і були несумісними з деякими міжнародними зобов'язаннями Польщі у сфері прав людини.

Заявниками у цій справі є п'ятеро громадян Польщі, які народилися між 1973 і 1987 роками. Перший заявник є адвокатом і головою колегії адвокатів у Варшаві. Інші заявники є працівниками або експертами неурядових організацій, розташованих у Варшаві.

У 2017 році заявники подали скарги Прем'єр-міністру та керівникам різних поліцейських та розвідувальних служб щодо відповідних положень національного законодавства, які регулюють негласне спостереження. Зокрема, вони критикували той факт, що, на їхню думку, оскаржуване законодавство дозволяло співробітникам цих служб контролювати їхні телекомунікації та збирати дані про них без їхнього відома. З огляду на свою професійну та громадську діяльність, вони вважали дуже ймовірним, що за ними здійснювалося спостереження. Крім того, співробітники відповідних служб не були зобов'язані інформувати їх про будь-яке стеження, навіть після його завершення, що, на думку заявників, було несумісним зі статтею 51 Конституції

² «kontrolę operacyjną» – поняття, яке стосується таємного спостереження, перекладається в статті 19 офіційного англійського перекладу Закону про поліцію як «оперативний контроль».

та перешкоджало можливості оскаржити законність такого спостереження до суду. Вони також стверджували, що неінформування осіб про вжиття щодо них заходів негласного спостереження у поєднанні з відсутністю ефективного контролю та недоліками відповідного національного законодавства, було несумісним з принципом верховенства права в демократичній державі і порушило їхні законні інтереси.

Заявники отримали відповіді від відповідних органів влади, в тому числі від відповідних департаментів Канцелярії Прем'єр-міністра, які повідомили їм, що керівники поліції та різних спецслужб надали вичерпні відповіді на їхні запитання щодо можливого стеження. Вони уточнили, що при виконанні своїх завдань державні спецслужби вдаються до заходів негласного спостереження, передбачених відповідним законодавством, і що методи та засоби, які використовуються з цією метою, є конфіденційними і охороняються законодавством, що регулює діяльність відповідних служб і Законом про захист конфіденційних даних.

Заявники у цій справі, з посиланням на статті 8 і 13 Конвенції скаржилися, що запроваджені польським законодавством режими негласного спостереження порушували їхнє право на повагу до приватного життя і що вони не мали ефективного засобу юридичного захисту, який би дозволив їм встановити, чи піддавалися вони негласному спостереженню і, в разі необхідності, перевірити законність такого спостереження в судовому порядку.

Оцінка Суду

Щодо статусу жертви у заявників за статтею 8 Конвенції та наявність втручання

ЄСПЛ зазначив, що національним законодавством було запроваджено два окремі правові режими негласного спостереження: перший стосувався оперативного контролю, а другий – збереження та використання комунікаційних даних.

На думку ЄСПЛ, оскаржуване законодавство встановило режим спостереження, за якого дані практично будь-якого користувача телекомунікацій або Інтернету могли бути перехоплені без інформування про таке спостереження. Що стосується Закону про боротьбу з тероризмом, ЄСПЛ зазначив, що, хоча він підлягав застосуванню лише до іноземних громадян, підозрюваних у терористичній діяльності, комунікації будь-якої особи, яка контактувала з останніми, могли опосередковано контролюватися, незалежно від того, чи була вона особисто піддана спостереженню. Крім того, польське законодавство не передбачало ефективних засобів правового захисту для осіб, які вважали, що вони були піддані негласному спостереженню. Отже, ЄСПЛ

вважав, що заявники не були зобов'язані доводити, що перебували під загрозою негласного спостереження в контексті їх особистих обставин.

Враховуючи таємний характер та широку сферу застосування передбачених законодавством заходів, яке оскаржували заявники, а також відсутність ефективного контролю, за допомогою якого особи, які вважали, що відносно них було застосовано такі заходи, могли б їх оскаржити, ЄСПЛ визнав за доцільне розглянути відповідне законодавство *in abstracto*. Відповідно, ЄСПЛ вважав, що заявники могли стверджувати, що вони є жертвами порушення Конвенції, хоча й не могли стверджувати на підтримку своїх скарг, що до них було застосовано конкретний захід негласного спостереження.

Враховуючи зазначене, ЄСПЛ постановив, що існування оскаржуваного законодавства саме по собі становило втручання в права заявників за статтею 8 Конвенції.

Стаття 8 Конвенції: обґрунтованість втручання

Режим оперативного контролю: ЄСПЛ зазначив, що в Польщі заходи оперативного контролю регулюються низкою законів, серед яких Закон про Національну поліцію та законодавство, що регулює діяльність інших державних спеціальних служб. Ці заходи переслідують законні цілі, зокрема запобігання злочинності, захисту національної безпеки, громадської безпеки та економічного добробуту країни.

ЄСПЛ, однак, вважав, що режим оперативного контролю в тому вигляді, в якому він існував в Польщі на момент розгляду справи заявників, не забезпечував адекватних та ефективних гарантій від свавілля та зловживань, які притаманні будь-якому режиму негласного спостереження. Зокрема, обсяг як *ratione materiae*, так і *ratione personae* законодавства про спостереження не була розмежована з достатнім ступенем точності, загальна тривалість застосування спостереження була відкритою для обговорення, а правила щодо фактичних підстав для спостереження не були достатньо обґрунтованими. Хоча, на перший погляд, існував механізм судового контролю оскаржуваного режиму негласного спостереження, ЄСПЛ не був переконаний, що застосовувана на практиці процедура санкціонування здатна гарантувати, що спостереження використовується лише тоді, коли цей захід є «необхідним у демократичному суспільстві». У зв'язку з цим він зазначив, зокрема, що чинне законодавство не вимагало від суду, який приймав рішення за запитом про надання дозволу на спостереження, підтверджувати існування «обґрунтованої підозри» щодо особи, за якою велося спостереження, і, зокрема, з'ясувати, чи існували будь-які докази того, що ця особа планувала, здійснювала або здійснила злочинні дії або будь-яке інше правопорушення, що дозволяло застосовувати заходи негласного спостереження, наприклад, дії, що загрожували національній безпеці.

ЄСПЛ вважав, що існуюча процедура отримання дозволу повинна була бути доповнена іншими механізмами процесуального перегляду постфактум; наприклад, у випадку, якщо спостереження не призвело до порушення кримінального провадження, як засіб правового захисту, доступний для осіб, які занепокоєні тим, що вони були об'єктом спостереження, з можливістю звернення до суду та окремого перегляду справи незалежним органом. ЄСПЛ зазначив, що на той момент закон не містив відповідних положень; так само закон не передбачав обов'язку інформувати особу, щодо якої застосовувалися заходи спостереження, навіть після спливу певного періоду часу, і навіть якщо це не ставило під загрозу мету застосованого заходу. Зрештою, ЄСПЛ вважав, що оскаржуване законодавство не забезпечувало достатніх гарантій щодо комунікацій, на які поширювалася адвокатська таємниця. Враховуючи всі ці недоліки ЄСПЛ дійшов висновку про невідповідність режиму оперативного контролю вимогам статті 8 Конвенції.

Зберігання комунікаційних даних для можливого використання в майбутньому відповідними національними органами: ЄСПЛ вважав, що втручання у право заявників на повагу до їхнього приватного життя, що впливає з вимоги до провайдерів телекомунікаційних послуг зберігати їхні комунікаційні дані, було дуже серйозним і могло, за наявності достатніх підстав, породити у свідомості відповідних осіб відчуття вразливості та надмірного контролю з боку третіх осіб. Чинне законодавство вимагало провайдерів зберігати в загальному та невибірковому порядку телекомунікаційні, поштові та цифрові комунікаційні дані всіх користувачів послуг зв'язку, не повідомляючи їх про це, і це мало вплив навіть на осіб, які не перебували навіть опосередковано в ситуації, що могла б призвести до порушення кримінального провадження. Таким чином, дані, що зберігалися протягом 12-місячного періоду, були доступні відповідним поліцейським та розвідувальним службам, які мали доступ до них у будь-який час і без втручання з боку операторів телекомунікацій, а також могли використовувати їх з будь-якою метою при виконанні своїх завдань. ЄСПЛ, беручи до уваги серйозність такого втручання у права заявників за статтею 8 Конвенції, встановив, що відсутність у відповідному законодавстві мінімальних гарантій від можливих зловживань з боку державних служб, які використовують цей вид спостереження, робить такий режим несумісним з цим положенням Конвенції.

ЄСПЛ також вважав, що доступ відповідних національних органів до даних, наданих їм провайдерами телекомунікаційних послуг в описаному вище порядку, становив подальше втручання у права заявників за статтею 8 Конвенції. Хоча деякі гарантії від можливих зловживань щодо цього доступу існували, включаючи механізм ретроспективного судового перегляду, вони не були достатніми для висновку про відповідність застосовуваного режиму вимогам

статті 8 Конвенції. Якщо режим зберігання комунікаційних даних був несумісний зі статтею 8 Конвенції, доступ до цих даних, їх зберігання та потенційне використання органами влади з тієї ж причини не могли бути сумісними з цим положенням Конвенції. У зв'язку з цим ЄСПЛ зіслався на рішення Суду справедливості Європейського Союзу у справі *Commissioner of An Garda Síochána e.a.*³ і заявив, що він не бачить підстав відступати від висновків найвищої судової інстанції ЄС.

ЄСПЛ дійшов висновку, що національне законодавство, відповідно до якого провайдери телекомунікаційних послуг були зобов'язані зберігати комунікаційні дані в загальному і невибіркового порядку для можливого використання в майбутньому відповідними національними органами, не було належним для забезпечення того, аби втручання в право заявників на повагу до їхнього приватного життя було «необхідним у демократичному суспільстві».

Режим негласного спостереження відповідно до Закону про боротьбу з тероризмом: ЄСПЛ зазначив, що хоча в принципі Закон про боротьбу з тероризмом підлягав застосуванню лише до іноземних громадян, на практиці його сфера застосування була набагато ширшою, оскільки він дозволяв співробітникам Агентства національної безпеки (*Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrzznego*, «ABW») здійснювати опосередкований моніторинг комунікацій будь-якої особи, яка контактувала з особами, за якими велось спостереження, незалежно від того, чи була вона особисто під спостереженням.

Крім того, ЄСПЛ зауважив, що співробітники ABW здійснювали таємне спостереження на підставі рішення керівника ABW, підконтрольного Генеральному прокурору та Міністру державних спеціальних служб. Таким чином, ані запровадження заходу негласного спостереження, ані його застосування протягом початкового тримісячного періоду не підлягало жодному санкціонуванню або перевірці незалежним органом, до складу якого не входили б співробітники ABW, що здійснювали спостереження, і який міг би обмежити їхню свободу розсуду у тлумаченні загальних формулювань, використаних в Законі про боротьбу з тероризмом, і забезпечити наявність достатніх підстав у кожному конкретному випадку для перехоплення повідомлень особи. Судове втручання передбачалося лише у випадку подальшого продовження заходів негласного спостереження після закінчення початкового тримісячного періоду.

Отже, ЄСПЛ вважав, що той факт, що заходи таємного спостереження санкціонувалися керівником ABW, якому підпорядковувалися співробітники служби, що їх проводили, і що подальший перегляд застосування заходів спостереження здійснювався представником виконавчої влади, наділеним політичними повноваженнями, а також представником прокуратури,

³ Рішення Суду справедливості ЄС від 5 квітня 2022 року у справі *Commissioner of An Garda Síochána e.a.*, C-140/20, EU:C:2022:258.

що не надає належних гарантій незалежності від виконавчої влади, не забезпечувало необхідного захисту від зловживань, особливо з огляду на те, що особи, за якими велося спостереження, ніколи не були поінформовані про те, що за ними велося спостереження і не мали ефективних засобів для оскарження його законності.

ЄСПЛ також зазначив, що Генеральний прокурор мав повноваження видавати накази про знищення даних, які не мали відношення до справи. Однак, оскільки Генеральний прокурор був також Міністром юстиції, ЄСПЛ вирішив, що незалежність і неупередженість Генерального прокурора не були належним чином гарантовані. У зв'язку з цим положення Закону про боротьбу з тероризмом щодо негласного спостереження також не відповідали вимогам статті 8 Конвенції.

З огляду на свої висновки за статтею 8 Конвенції, ЄСПЛ вважав, що немає необхідності окремо розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 28 травня 2024 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася неможливості заявниці, яка була усиновлена в дитинстві, отримати інформацію про своє біологічне походження та інформацію про стан здоров'я своїх біологічних батьків. Вона скаржилася на порушення її прав за статтею 8 Конвенції.

19 квітня 2017 року заявниця звернулася до Центру соціальної допомоги Skorje («Центр») із запитом на отримання інформації про її усиновлення. Вона стверджувала, що у 2014 році у неї було діагностовано депресивний тривожний розлад і проблеми з мовленням, і що лікарі запросили інформацію про історію хвороби її сім'ї, аби визначити, чи є у неї спадкове захворювання. Вона просила надати їй копію всієї справи про усиновлення і, зокрема, таку інформацію: її ім'я до усиновлення, місце народження, медичну документацію, чи була вона народжена у шлюбі або поза ним, імена та адреси її біологічних батьків, їх психологічний стан і стан здоров'я та причини її усиновлення, дату її усиновлення та номер справи, в якій було прийнято рішення про усиновлення, а також будь-які важливі примітки у справі. Вона посилалася на статтю 8 Конвенції та статтю 7 Конвенції ООН про права дитини. У запиті зазначалося, що на підтримку свого прохання заявниця надала копії документів, що стосуються її історії хвороби. Уряд стверджував, що вона таких документів не подавала.

2 травня 2017 року Центр повідомив заявниці, що вона повинна звернутися зі своїм запитом до Комісії з питань усиновлення (далі – Комісія), яка входить до складу Міністерства праці та соціальної політики (далі – Міністерство). 12 травня 2017 року заявниця звернулася до Комісії з аналогічним запитом, що й до Центру.

1 червня 2017 року заявниця знову надіслала такий самий запит до Центру, попросивши надати додаткову інформацію щодо її дитинства та перебування в будинку-інтернаті. Вона попросила Центр надати офіційне рішення відповідно до Закону про загальне адміністративне судочинство, щоб згодом мати можливість оскаржити його за допомогою подальших засобів правового захисту.

13 червня 2017 року Центр повідомив заявниці, що відповідно до статті 123-а Закону про сім'ю інформація про завершені усиновлення є службовою таємницею, що унеможливило передачу будь-якої інформації про завершене усиновлення.

31 липня 2017 року заявниця звернулася до Міністерства з проханням прийняти офіційне рішення або доручити Центру прийняти таке рішення. 24 серпня 2017 року Комісія повідомила заявниці, що Центр вважав, що запит

заявниці не стосувався питання, яке підлягало вирішенню відповідно до Закону про сім'ю. У відповідь на два подальші запити заявниці з аналогічним змістом від 15 листопада 2017 року та 3 травня 2018 року Комісія повідомила, що ні вона, ні Центр не можуть прийняти офіційне рішення.

16 травня 2018 року заявниця подала позов проти Міністерства до Адміністративного суду. Вона скаржилася на те, що ні Центр, ні Комісія не надали офіційного рішення на її запит про надання інформації щодо її усиновлення, і стверджувала, що Комісія неправильно застосувала Закон про сім'ю, оскільки він не був чинним на момент її усиновлення. Вона посилалася на статтю 8 Конвенції та інші міжнародні документи.

13 липня 2018 року Адміністративний суд відмовив у задоволенні позову, постановивши, що бездіяльності з боку адміністративних органів не було. Він встановив, що органи влади правильно повідомили заявницю про те, що відповідно до статті 123-а Закону про сім'ю запитувана інформація є службовою таємницею і що справа не стосувалася питання прав, гарантованих Законом про сім'ю. Рішенням від 29 червня 2020 року, врученим представнику заявниці 9 грудня 2020 року, Вищий адміністративний суд підтвердив цей висновок.

В ЄСПЛ заявниця скаржилася на нездатність отримати інформацію про своє усиновлення з посиланням на статтю 8 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ встановив, що, з одного боку, існує позитивне зобов'язання забезпечити «ефективну і доступну процедуру», що дозволяє заявникам мати доступ до даних про стан здоров'я (див. згадане вище рішення у справі *K.H. and Others v. Slovakia*, № 32881/04, §§ 44, 45 і 47 ECHR 2009 (витяги)). З іншого боку, з точки зору особи, чії медичні дані розкриваються, ЄСПЛ постановив, що дотримання конфіденційності таких даних є життєво важливим принципом у правових системах усіх Договірних Сторін Конвенції. Національне законодавство повинно забезпечувати належні гарантії для запобігання будь-якій передачі або розголошенню персональних даних про стан здоров'я, які можуть бути несумісними з гарантіями, передбаченими статтею 8 Конвенції (див. *Y.G. v. Russia*, № 8647/12, § 44, 30 серпня 2022 року) (пункт 48 рішення).

ЄСПЛ вважав, що дану скаргу необхідно розглядати з точки зору позитивного зобов'язання Держави забезпечити ефективно дотримання її прав, захищених статтею 8 Конвенції (див. *Gauvin-Fournis and Silliau v. France*, № 21424/16 та № 45728/17, § 110, 7 вересня 2023 року) (пункт 49 рішення).

ЄСПЛ повторив, що особи, які, як і заявниця у цій справі, прагнуть встановити своє батьківство, мають життєво важливий інтерес, захищений

Конвенцією, в отриманні інформації, необхідної для встановлення істини про важливий аспект їхньої особистої ідентичності (див., *mutatis mutandis*, *Jäggi v. Switzerland*, № 58757/00, § 38, ECHR 2006-X). Крім того, заявниця також була зацікавлена в отриманні інформації, що стосується її здоров'я, з огляду на те, що в національному провадженні вона стверджувала, що шукає інформацію про історію хвороби своїх батьків, щоб визначити, чи є у неї спадкове захворювання (пункт 50 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що національні органи влади не намагалися з'ясувати, чи висловлювали біологічні батьки заявниці або її прийомні батьки бажання, щоб її усиновлення залишалося таємницею (порівняйте і протиставте *Odièvre v. France* [GC], № 42326/98, §§ 10 і 12, ECHR 2003-III, і *Godelli v. Italy*, № 33783/09, §§ 6 і 49, 25 вересня 2012 року, в яких біологічні матері заявника чітко висловили бажання залишитися анонімними). ЄСПЛ не бажав спекулювати на цьому питанні (див., *mutatis mutandis*, *Boljević v. Serbia*, № 47443/14, § 54, 16 червня 2020 року). З іншого боку, ЄСПЛ вважав, що на кону стоїть загальний інтерес, а саме захист здоров'я біологічних матерів, які з 2004 року мали право очікувати, що інформація про них і про їхніх дітей на стадіях вагітності та народження залишатиметься таємницею (див., подібно, *Godelli v. Italy*, цит. вище, § 51) (пункт 51 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що як адміністративні органи, так і суди двох рівнів юрисдикції відмовили заявниці у наданні інформації про її походження. При цьому вони посилалися лише на статтю 123-а Закону про сім'ю, яка передбачає таємницю інформації про завершене усиновлення. Хоча вони також посилалися на статтю 6(1) Закону про загальне адміністративне судочинство, яка встановлює принцип пропорційності в адміністративних справах, але вони чітко не з'ясували конкуруючі інтереси на кону і не збалансували їх з інтересами заявниці (порівняйте, *Godelli*, цит. в цій справі, § 57. Вони не розглянули аргумент заявниці про необхідність отримання інформації про історію хвороби її біологічних батьків (пункт 53 рішення).

Стосовно самої статті 123-а Закону про сім'ю в інтерпретації національних органів влади, ЄСПЛ зазначив, що це положення відносить до службової таємниці всю інформацію, що стосується завершених усиновлень. Вона не передбачає можливості отримання неідентифікуючої інформації про біологічне походження особи, її усиновлення або дитинство (порівняйте з *Odièvre*, цит. в цій справі, § 48). Крім того, вона не передбачає винятку з медичних міркувань з правила про те, що інформація про усиновлення є таємницею (див. згадане вище рішення у справі *Gauvin-Fournis i Silliau*, § 126), що не дозволило національним органам влади оцінити аргументи заявниці про стверджувану необхідність отримання інформації, пов'язаної зі станом здоров'я (пункт 54 рішення).

Відхиливши скаргу щодо конституційності статті 123-а Закону про сім'ю, Конституційний Суд врахував складність відносин, встановлених усиновленням, і взяв до уваги загальний інтерес у захисті цих відносин, а також індивідуальні інтереси усиновленої дитини. Однак він зовсім не взяв до уваги інтерес усиновленої повнолітньої особи, як у випадку заявниці, в отриманні інформації про своє біологічне походження або історію хвороби своєї сім'ї (пункт 56 рішення).

Стосовно аргументу Уряду про те, що заявницю було усиновлено за процедурою «повного усиновлення» видається, що відповідно до статті 123-а Закону про сім'ю вид усиновлення («повне» або «часткове») не мало значення з точки зору доступу до інформації, що стосується усиновлення; така інформація була службовою таємницею незалежно від виду усиновлення. У будь-якому випадку, той факт, що заявницю було усиновлено за процедурою «повного усиновлення», автоматично не звільняє національні органи влади від обов'язку збалансувати конкуруючі інтереси, що стоять на кону (пункт 57 рішення).

ЄСПЛ урахував делікатність розглядуваного питання і не недооцінював вплив, який розголошення інформації, пов'язаної з усиновленням, може мати на заінтересованих осіб. Він відзначив відсутність можливості отримати доступ до інформації, що не ідентифікує особу. З огляду на вищевикладені міркування, ЄСПЛ вважав, що національні органи влади не змогли досягти балансу між конкуруючими інтересами, а отже, вийшли за межі наданої їм свободи розсуду (пункт 58 рішення).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя) через незабезпечення органами влади балансу між конкуруючими інтересами, які були поставлені на карту у провадженні щодо доступу до інформації про біологічне походження заявниці.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 14 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася позитивних зобов'язань держави за статтею 8 Конвенції щодо того, як були застосовані владою національні правові механізми у зв'язку з нападом іншого учня приватної школи на сина заявника, яку вони обидва відвідували, й тривалості цивільного провадження щодо відшкодування та права заявника на доступ до Конституційного Суду, за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

У 2011 році син заявника D. B., 6 червня 2000 року народження, відвідував приватну школу «Ylber» у Тирані. 20 вересня 2011 року близько 11:45 інший учень цієї школи M. Sh., якому на той час не виповнилося 14 років, з гумової катапульти влучив сину заявника снарядом в праве око, що мало наслідком втрату зору на цьому оці на 90 %.

16 грудня 2011 року заявник звернувся з цивільним позовом до окружного суду Тирані до школи про відшкодування шкоди від свого імені та від імені свого сина, й вимагав відшкодування завданої сину шкоди (втрата зору на 90 % на правому оці) у розмірі 1 526 585 албанських леків (ALL), які були розраховані на основі висновку експерта та склалися з моральної шкоди у розмірі 157 700 ALL та матеріальної шкоди у розмірі 1 368 885 ALL.

Заявник вважав, що керівництво школи було відповідальним за те, що його син не був захищений від нападу іншого учня, і що вони належним чином не відреагували на інцидент. Заявник стверджував, що один учень приніс до школи двадцять катапульти і розподілив їх між учнями класу сина заявника та інших класів, і що вони без обмежень використовувалися протягом декількох днів на території школи, і ніхто нічого з цим не зробив. Недотримання шкільних правил та дисципліни призвело до нападу на його сина. Заявник стверджував, що учень, який завдав тілесних ушкоджень його синові, був неповнолітнім, якого батьки довірили школі в навчальний час і який, відповідно, перебував під контролем школи.

Також школа не надала його синові адекватну першу допомогу. Заявник стверджував, що керівництво школи не повідомило його негайно про інцидент, хоча його донька, яка відвідувала ту саму школу, наполягала на цьому. Заявник дізнався про стан свого сина лише після того, як забрав його зі школи о 13:00, у звичайний час, і відвіз його до найближчої лікарні. Відсутність негайної першої допомоги погіршила стан його сина. Крім того, він стверджував, що секретаріат школи відмовив йому в доступі до своїх правил і положень.

21 січня 2013 року окружний суд Тирани відхилив позов заявника про відшкодування шкоди на тій підставі, що шкода, заподіяна його сину, була завдана не відповідачем, а третьою стороною.

31 січня 2013 року заявник подав апеляцію до Апеляційного суду Тирани. На додаток до аргументів, які він висунув перед окружним судом Тирани, він також стверджував, що його син перебував під наглядом школи, коли стався інцидент, і що цього було достатньо для встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями та бездіяльністю школи й отриманими його сином травмами.

1 квітня 2014 року Апеляційний суд Тирани відхилив апеляцію заявника та залишив без змін рішення першої інстанції, погодившись з його висновками щодо фактів. Він постановив, що для притягнення школи до відповідальності за травму, заподіяну сину заявника, мають бути виконані сукупно 4 умови: мають бути фінансові збитки, протиправна дія чи бездіяльність, вина та причинно-наслідковий зв'язок.

31 січня 2013 року заявник подав ще одну скаргу до Верховного Суду. Зокрема, він стверджував, що інцидент, про який йдеться, стався на території школи і що школа, згідно із законом, була зобов'язана такому інциденту запобігти.

26 вересня 2017 року Верховний Суд, засідаючи в закритому судовому засіданні, без присутності заявника або його адвоката, відхилив його скаргу з тієї підстави, що згідно зі статтею 472 Цивільного процесуального кодексу Верховний Суд може розглядати скарги на рішення Апеляційного суду по суті лише у випадку неправильного застосування норм матеріального чи процесуального права. Верховний Суд визнав, що скарга заявника не відповідала цим вимогам.

Рішення Верховного Суду було вручено заявнику 10 січня 2018 року; того ж дня він дізнався про причини його прийняття.

8 лютого 2018 року заявник подав конституційну скаргу до Конституційного Суду. Посилаючись на статтю 42 Конституції та статті 6 і 13 Конвенції, а також статтю 3 Конвенції про права дитини, він скаржився на те, що рішення судів нижчих інстанцій були недостатньо обґрунтованими та не враховували інтереси його сина. Зокрема, він заперечував проти висновку судів нижчих інстанцій про те, що школа не несе відповідальності за травму, заподіяну його сину, і стверджував, що школа була відповідальна за будь-яку шкоду, заподіяну неповнолітнім дітям у приміщенні школи, доки вони перебували під її наглядом. Він також стверджував, що школа була зобов'язана вжити всіх необхідних заходів для запобігання інциденту, про який йдеться.

15 лютого 2018 року Конституційний Суд визнав скаргу заявника неприйнятною, оскільки її було подано поза встановленим законом

чотиримісячним строком, який почав відраховуватися 26 вересня 2017 року, коли Верховний Суд прийняв оскаржуване рішення.

У своїй скарзі до ЄСПЛ заявник посилався на статті 3 та 8 Конвенції в тому аспекті, що Держава не виконала своїх зобов'язань стосовно інциденту, в якому його син зазнав серйозного ушкодження. Зокрема, скаржився на тривалість провадження у Верховному Суді та на порушення його права на доступ до суду через обрахунок Конституційним Судом строку, в межах якого він мав подати свою скаргу. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції.

Оцінка Суду

Застосовність статті 8 Конвенції

Що стосується цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що сторони не заперечують, що інший учень приватної школи, яку відвідував син заявника, поранив останнього, запустивши йому в око снаряд з катапульти, що призвело до втрати 90 % зору на праве око (див. пункт 5 цього рішення). Характер наслідків цієї справи є таким, що вони, без сумніву, вплинули на повсякденне життя сина заявника з того часу й до такої міри, що негативно позначилися на його приватному житті. Крім того, не існує принципових причин, чому поняття «приватне життя» має виключати посягання на фізичну недоторканність особи (див. рішення у справах *X and Y v. the Netherlands*, 26 березня 1985 року, § 23, Series A no. 91; *M.C. v. Bulgaria*, № 39272/98, § 150, ECHR 2003-XII; *Sandra Janković v. Croatia*, № 38478/05, §§ 30 та 31, 5 березня 2009 року; та *V.C. v. Italy*, № 54227/14, § 85, 1 лютого 2018 року) (пункт 42 рішення).

Тому ЄСПЛ постановив, що з огляду на характер та суть скарг заявника, вони підлягають розгляду за статтею 8 Конвенції, яка покладає на Державу зобов'язання гарантувати фізичну та психологічну недоторканність особи (див. рішення у справі *A and B v. Croatia*, № 7144/15, § 106, від 20 червня 2019 року) (пункт 43 рішення).

По суті

Загальні принципи стосовно насильства серед учнів ЄСПЛ узагальнив у справі *Đurđević v. Croatia* (№ 52442/09, §§ 103–107, 18 жовтня 2011 року) (пункт 58 рішення).

У контексті надання такої важливої публічної послуги, як освіта, важлива роль органів управління освітою полягає в захисті здоров'я і благополуччя учнів, зокрема, з огляду на їхню вразливість, пов'язану з їхнім юним віком. Таким чином, першочерговим обов'язком органів освіти є забезпечення безпеки учнів, щоб захистити їх від будь-яких форм насильства, поки вони перебувають під

наглядом органів освіти (див. рішення у справі *F.O. v. Croatia*, № 29555/13, § 82, від 22 квітня 2021 року, з подальшими посиланнями) (пункт 59 рішення).

Що стосується шкільної дисципліни, ЄСПЛ постановив, що вона підпадає під сферу дії права на освіту і що Держава не може звільнити себе від відповідальності, делегуючи свої зобов'язання приватним органам або особам (див. рішення у справі *Costello-Roberts v. the United Kingdom*, від 25 березня 1993 року, §§ 27 і 28, Series A № 247-C, щодо поведінки вчителів). ЄСПЛ вважав, що те ж саме стосується і питань шкільної дисципліни у відносинах між учнями (див. згадане вище рішення у справі *Đurđević*, § 104) (пункт 60 рішення).

Сторони надали різні версії обставин, за яких стався інцидент. У той час як заявник стверджував, що адміністрація школи знала про те, що в класах циркулюють катапульти, оскільки один з учнів приніс близько двадцяти катапульт до школи і роздав їх учням, Уряд стверджував, що учень, який поранив сина заявника, використовував гумові стрічки, які учні використовували для скріплення банкнот. Заявник також стверджував, що адміністрація школи не вжила належних заходів для запобігання інцидентам, подібним до цього випадку (пункт 61 рішення).

Що стосується реакції національних органів влади на ситуацію, про яку йдеться, ЄСПЛ повторив, що посягання на фізичну недоторканність особи в принципі вимагає кримінально-правового реагування, також у справах, що стосуються статті 8 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах *Remetin v. Croatia*, № 29525/10, § 76, 11 грудня 2012 року; *Remetin v. Croatia (no. 2)*, № 7446/12, § 70, 24 липня 2014 року; та *Isakovic Vidović v. Serbia*, № 41694/07, § 47, 1 липня 2014 року). Однак, щодо менш серйозних дій між людьми, які можуть порушувати психологічну недоторканність, зобов'язання Держави за статтею 8 Конвенції підтримувати і застосовувати на практиці адекватну правову базу, що забезпечує захист, не завжди вимагає наявності ефективної кримінально-правової норми, що охоплює конкретне діяння. Правові рамки можуть також складатися з цивільно-правових засобів захисту, здатних забезпечити достатній захист (див. *Söderman v. Sweden [GC]*, № 5786/08, § 85, ECHR 2013, див. також *Špadijer v. Montenegro*, № 31549/18, § 89, 9 листопада 2021 року).

ЄСПЛ переконаний, що у цій справі, яка стосувалася нападу учня віком до чотирнадцяти років на іншого учня з використанням катапульти, за обставин, коли не було акту насильства або навмисної бездіяльності з боку будь-якого члена шкільного персоналу, не обов'язково було проводити кримінальне розслідування (див., *mutatis mutandis*, *F.O. v. Croatia*, згадане вище, § 93) (пункт 65 рішення).

Щодо захисту фізичної та психологічної недоторканності особи від інших осіб, ЄСПЛ раніше постановив, що позитивні зобов'язання органів влади – в деяких випадках за статтями 2 або 3 Конвенції, а в інших випадках за статтею 8, взятою окремо або в поєднанні зі статтею 3 – можуть включати обов'язок підтримувати та застосовувати на практиці адекватну правову базу, що забезпечує захист від актів насильства з боку приватних осіб (див. *Söderman v. Sweden* [GC], № 5786/08, § 80). У контексті насильства в школі ЄСПЛ ще раз нагадав, що згідно з вищезазначеними принципами статті 8 Конвенції, які вимагають захисту дітей від будь-яких форм насильства або жорстокого поводження в навчальних закладах, а також відповідними міжнародними стандартами, національні органи влади повинні запровадити відповідні законодавчі, адміністративні, соціальні та освітні заходи, щоб однозначно заборонити будь-яку таку поведінку щодо дітей у будь-який час і за будь-яких обставин, і, таким чином, забезпечити нульову толерантність до будь-якого насильства або жорстокого поводження в навчальних закладах. У цьому контексті важливо повторити, що Держава користується свободою розсуду при визначенні способу організації своєї системи для забезпечення дотримання Конвенції (див. *F.O. v. Croatia*, § 91) (пункт 67 рішення).

У цій справі не заперечується, що інцидент, про який йдеться, стався на території школи у звичайний навчальний час і що правопорушник був учнем цієї школи, який вчинив дії, пов'язані з підвищеним ризиком. Очікується, що навчальні заклади повинні вживати належних заходів для запобігання використанню учнями небезпечних предметів на території школи або під час перебування під вартою. Стрільба твердим предметом з гумки в іншого учня є потенційно небезпечною і може призвести до серйозних травм, як це сталося в цьому випадку (пункт 72 рішення).

Незважаючи на те, що від викладацького складу не можна очікувати постійного нагляду за кожним учнем, щоб миттєво реагувати на будь-яку непередбачувану поведінку, шкільна адміністрація несе відповідальність за шкільну дисципліну, в тому числі серед учнів, протягом усього часу, коли учні перебувають у школі або навіть за її межами, але під опікою школи (порівняйте справу *Kayak v. Turkey*, № 60444/08, § 60, 10 липня 2012 року). В іншому випадку захист неповнолітніх під час шкільних занять не буде забезпечений, оскільки жоден орган не відповідатиме за їхню безпеку під час перерв. У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що національні суди встановили, що гумки, подібні до тієї, з якої було випущено снаряд в сина заявника, використовувалися для закріплення банкнот, але школа не змогла пояснити, навіщо одинадцятирічним учням гумки для зберігання кишенькових грошей, які, ймовірно, були їм потрібні. Заявник стверджував, що інший учень приніс до школи двадцять катапульта і роздав їх учням, які відкрито використовували їх за кілька днів до інциденту.

Ці твердження заявника не були предметом ретельної перевірки або належним чином розглянуті національними судами у їхніх вмотивованих рішеннях (пункт 73 рішення).

Щодо заходів, яких школа вжила після інциденту, національні суди встановили, що вона зібрала пожертви від батьків інших учнів та звернулася до своєї страхової компанії з проханням оплатити витрати на лікування сина заявника (див. пункти 7 та 9 цього рішення). Однак фактичні претензії, висунуті заявником, не були розглянуті, а саме, що його не було оперативно поінформовано про інцидент і що адміністрація школи не відреагувала оперативно, не забезпечивши надання його синові невідкладної медичної допомоги. ЄСПЛ не може давати власну оцінку цим твердженням; національні суди повинні були належним чином розглянути їх у своїх вмотивованих рішеннях (пункт 74 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що національні суди встановили, що школа уклала договори страхування зі страховою компанією, які поширювалися на всіх її учнів, і що, отже, заявник повинен був звернутися за компенсацією до цієї страхової компанії (див. пункти 7 і 9 цього рішення). Однак ЄСПЛ відзначив, що саме школа, а не заявник, уклала договір зі страховою компанією. Заявник мав право, визнане національним законодавством, вимагати відшкодування від школи. Якби він отримав компенсацію, школа могла б вимагати відшкодування від страхової компанії, якби були дотримані юридичні вимоги щодо такого відшкодування. Тому важко вважати, що у своїй загальній оцінці національні органи влади належним чином врахували принцип найкращого забезпечення інтересів дитини (пункт 75 рішення).

За цих обставин ЄСПЛ не був переконаний, що цивільне провадження, здійснене у цій справі, забезпечило належний захист у ситуації, що розглядається, зокрема, з огляду на принцип, згідно з яким діти та інші вразливі особи мають право на ефективний захист з боку органів влади (див., наприклад, рішення у справі *O'Keeffe v. Ireland [GC]*, № 35810/09, § 44, ECHR 2014 (витяги)), принцип, який також визнаний у статті 54 Конституції Албанії (пункт 76 рішення).

Беручи до уваги вищевикладені міркування ЄСПЛ дійшов висновку, що засоби цивільного захисту, доступні заявнику в обставинах цієї справи, не забезпечили належного захисту його сина від посягання на його фізичну недоторканність і що спосіб, у який правові механізми були застосовані у цій справі, був недосконалим настільки, що становив порушення зобов'язань Держави-відповідача за статтею 8 Конвенції, зокрема, з огляду на першочергову важливість захисту прав дітей (пункт 77 рішення).

Доступ до Конституційного Суду

Що стосується цієї справи, ЄСПЛ зазначив, що заявник подав конституційну скаргу на рішення Верховного Суду від 26 вересня 2017 року, тобто після 1 березня 2017 року, коли набув чинності чотиримісячний строк для подання конституційної скарги. Таким чином, новий чотиримісячний строк чітко застосовується до справи заявника. ЄСПЛ зазначив, що Верховний Суд ухвалив рішення за касаційною скаргою заявника 26 вересня 2017 року на закритому засіданні без присутності його самого або адвоката. Таким чином, заявник не знав про це рішення. Рішення Верховного Суду було вручено заявникові 10 січня 2018 року, коли він вперше мав можливість ознайомитися з повним обґрунтуванням Верховним Судом свого рішення.

ЄСПЛ вже встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, коли чотиримісячний строк для подання конституційної скарги обчислювався з дати винесення оскаржуваного рішення Верховного Суду, а не з дати його вручення заявнику (див. *Supergrav Albania Shpk v. Albania* (№ 20702/18, § 17–31, 9 травня 2023 року).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо відсутності доступу заявника до Конституційного Суду.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася законності перехоплення телефонних розмов заявника та обшуку його будинку та інших приміщень (такі заходи були санкціоновані в межах провадження щодо розслідування вбивства, до якого заявник безпосередньо не залучався).

Заявником є Bruno Contrada, громадянин Італії, 1931 року народження та проживає в місті Палермо. Він є колишнім старшим офіцером поліції та заступником директора цивільної таємної служби («SISDE»).

Обставини, пов'язані з попередніми справами

У результаті кримінального провадження, розпочатого в 1996 році, пан Contrada був засуджений за підтримку організації мафіозного типу. Обвинувальний вирок щодо нього вирок набрав законної сили 8 січня 2008 року. Національні суди встановили, зокрема, що в період з 1979 по 1988 роки, будучи співробітником поліції, а потім головним приватним секретарем Вищої комісії по боротьбі з мафією і заступником директора SISDE, він систематично сприяв діяльності та досягненню злочинних цілей організації мафіозного типу, відомої як Cosa Nostra, і надавав їй підтримку.

Обставини цієї справи

У 2017 році в рамках кримінального розслідування вбивства працівника поліції (А. А.) у 1989 році прокуратура прийняла рішення про невідкладне прослуховування п'яти телефонних ліній, якими користувався пан Contrada. Розслідування зосереджувалося на трьох особах – двох імовірних членах Cosa Nostra та одному працівникові поліції (А. Г.), але сам пан Contrada не був підозрюваним.

За даними прокуратури, первинне розслідування встановило, що вбитий поліцейський належав до підрозділу спецслужб під прикриттям, якому було доручено вистежувати членів мафії, які навмисно ухилялися від кримінального переслідування. Однак, А. Г. та інші працівники цього підрозділу, включаючи пана Contrada, їхнього офіційного керівника на той час, були, як стверджувалося, корумповані. Ці офіцери також нібито намагалися перешкоджати розслідуванню, а один з них після допиту негайно зв'язався з паном Contrada. Більше того, сам пан Contrada повністю не співпрацював із слідством. З метою розкриття фактів та встановлення осіб інших членів підрозділу, прокуратура розпорядилася про стеження за реакцією ймовірно корумпованих працівників

поліції та пана Contrada, а також негайне перехоплення телефонних розмов пана Contrada.

Того ж дня слідчий суддя Палермо, відповідно до положень статей 266 та 267 Кримінального процесуального кодексу та Закону № 203 (1991 року) надав дозвіл на прослуховування телефонних розмов. Він вважав, що стосовно трьох підозрюваних було достатньо доказів для того, щоб вважати, що було вчинено такі злочини як вбивства і членства в організації мафіозного типу. Більше того, у світлі висновків розслідування, було цілком ймовірно, що заявник та підозрювані будуть спілкуватися щодо обставин, які лежать в основі провадження. Спочатку перехоплення були призначені тривалістю в 40 днів, і згодом цей період кілька разів продовжувався. Цей захід було скасовано 28 липня 2018 року. 3 серпня 2018 року слідчий суддя дозволив прокуратурі не подавати розшифровки перехоплених розмов до завершення досудового розслідування.

У 2018 році прокуратура також розпорядилася про проведення обшуку будинку заявника та двох інших помешкань, якими він користувався, оскільки перехоплення телефонних розмов виявило існування будівель, в яких заявник зберігав документи і які обшук яких досі не проводився. Ці обшуки відбулися 29 червня 2018 року. Заявник стверджував, що саме того дня, прочитавши ухвалу про проведення обшуку, він дізнався, що його телефонні лінії прослуховувалися, а розмови – записувалися. Він стверджував, що не отримував копій відповідних судових рішень. Згодом розслідування щодо А. Г. було припинено у зв'язку зі смертю останнього. Матеріали проваджень щодо двох інших підозрюваних були передані до суду 5 червня 2020 року.

До ЄСПЛ заявник скаржився на невиправдане втручання в його права за статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) та відсутність ефективного судового контролю оскаржуваних заходів, які були прийняті в межах проваджень, в яких він не був стороною. В цьому відношенні він стверджував, що є жертвою порушення статей 6, 8 та 13 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що було видано ордер на обшук житла заявника та інших будівель, якими він користувався і що було прийнято рішення про перехоплення його телефонних розмов. Тому ЄСПЛ вважав, що заявник може стверджувати, що він є жертвою порушення статті 8 Конвенції.

Щодо обшуку

ЄСПЛ зазначив, що згідно з італійським законодавством заява про перевірку (в розумінні статті 257 Кримінального процесуального кодексу)

може бути подана щодо ордера на обшук, супроводжуваного постановою про вилучення, за умови, що речі дійсно були вилучені. Беручи до уваги практику Касаційного Суду з цього питання ЄСПЛ вважав, що цей засіб захисту надав би національним судам можливість ухвалювати рішення про законність та необхідність обшуку.

ЄСПЛ далі зазначив, що якби обшук був визнаний незаконним, заявник міг би домогтися скасування ордера на обшук і повернення всіх вилучених речей, що могло б запобігти використанню цих предметів, пов'язаних з його приватним життям, у подальшому кримінальному провадженні. ЄСПЛ вирішив, що в цій справі така форма відшкодування може становити належний засіб правового захисту щодо ймовірного порушення статті 8 Конвенції. Проте заявник не надав належного пояснення тому, чому перед зверненням до ЄСПЛ, він з такою заявою до національних судів не звертався (як це передбачено статтями 257 та 324 Кримінального процесуального кодексу). Таким чином, більшістю голосів ЄСПЛ визнав скаргу щодо обшуку житла заявника неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

Щодо прослуховування телефонних розмов

ЄСПЛ зазначив, що заявник став жертвою втручання в його право, передбачене статтею 8 Конвенції.

ЄСПЛ вважав, що таке втручання мало правову основу в італійському законодавстві й доступність закону не порушувала жодних питань. Далі ЄСПЛ вважав, що національне законодавство, згідно з тлумаченням усталеної практики Касаційним Судом, з достатньою точністю визначало коло осіб, телефони яких можуть прослуховуватися, а також обставини й умови для цього. Як наслідок, національне законодавство відповідало конвенційній вимозі передбачуваності в конкретному контексті перехоплення розмов.

ЄСПЛ вважав, що ця справа стосується конкретної ситуації осіб, на яких поширювалася дія ордеру про перехоплення інформації, але які, оскільки вони не були причетні до вчинення злочину, не були сторонами кримінального провадження, в межах якого цей ордер видавався та виконувався. У зв'язку з цим виникло питання, чи користуються такі особи такими ж адекватними та ефективними гарантіями від зловживань, що й сторони кримінального провадження.

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що італійське законодавство передбачає, що сторони провадження повинні бути негайно проінформовані про завершення операцій з перехоплення. Їм також повинен бути наданий доступ до відповідних записів і стенограм, а також до всіх відповідних судових рішень, щоб вони могли оскаржити законність і необхідність таких дій, якщо це необхідно.

Однак таке подальше повідомлення про захід не передбачалося у випадках, коли особи, чії комунікації перехоплювалися, не були сторонами провадження. За винятком помилки чи іншої випадковості, такі особи могли ніколи й не знати, що стосовно них здійснювалося стеження.

Хоча заявник у цій справі не був поінформований про прослуховування його телефону, він опосередковано дізнався про цей захід під час ознайомлення з ордером на обшук. Однак для осіб, стосовно яких здійснювалися негласні слідчі дії, і які не були сторонами кримінального провадження та яким така інформація стала відомою, не існувало жодного засобу правового захисту, який би дозволяв отримати судовий перегляд прослуховування телефону. В цьому аспекті ЄСПЛ раніше встановлював, що позбавлення особи, щодо якої здійснювалося прослуховування, реальної можливості ретроспективно оскаржити такий захід також позбавляє її важливої гарантії від зловживань.

ЄСПЛ дійшов висновку, що італійське законодавство не надавало адекватних та ефективних гарантій проти зловживань особам, до яких застосовувалися заходи перехоплення, але які, оскільки вони не були підозрюваними або обвинуваченими у вчиненні злочину, не були сторонами у провадженні. Зокрема, не існувало положення, згідно з яким такі особи могли б звернутися до судового органу для ефективного перегляду законності та отримання, залежно від обставин, відповідного відшкодування.

Зважаючи на ці недоліки, ЄСПЛ постановив, що італійське законодавство не відповідало вимогам «якості закону» і не здатне обмежити втручання до того, що є «необхідним у демократичному суспільстві». ЄСПЛ не вбачив необхідності розглядати скаргу за статтею 6 та 13 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Заяву заявника щодо обшуку будинку визнано неприйнятною через невичерпання національних засобів правового захисту.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 23 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

MÁRIA SOMOGYI v. Hungary (№ 15076/17)

Обставини справи

Справа стосувалася цивільного провадження про дифамацію, порушеного проти заявниці за те, що вона поширила допис третьої особи у Facebook, який закликав мешканців міста Тата взяти участь у демонстрації проти муніципалітету, який продав одну з історичних будівель міста за ціною, нижчою за ринкову, місцевому бізнесмену, який потім здав ту саму будівлю в оренду місту за нібито непомірно високою ставкою. Заявницю зобов'язали виплатити компенсацію за заподіяння шкоди особистим правам муніципалітету.

10 грудня 2014 року К. опублікував на своїй сторінці у Facebook допис із закликом до мешканців міста Тата взяти участь у демонстрації. Він заявив, що причиною демонстрації було те, що муніципалітет міста Тата (Tata Város Önkormányzata) продав будівлю культурної спадщини, що перебувала в муніципальній власності, за ціною, нижчою за ринкову, місцевому бізнесмену L., який потім здав цю будівлю в оренду муніципальним органам за «божевільно високу ціну».

К. назвав це «пограбуванням громадян Тата». Він закликав місцеву громаду організувати демонстрацію, щоб муніципалітет не «набивав кишені» згаданого в дописі бізнесмена. Він завершив свій допис наступним чином: «Ми повинні переглянути, чи був продаж майна законним. Чи був відкритий конкурс? Чи заплатив покупець реальну ціну? Чи була потреба продавати майно міста? Наше майно... Будь ласка, поширте багато разів!» У верхній частині свого допису К. написав: «Увага! Важливо! Будь ласка, поширюйте заклик К.!».

Заявниця поширила допис К. на своїй сторінці у Facebook, додавши власний коментар з іншого питання та поставивши під сумнів суму, сплачену муніципалітетом за нове приміщення для місцевого органу реєстрації актів цивільного стану, розташування якого довелося змінити, оскільки мер був стурбований кількістю людей, які його відвідували.

Муніципалітет міста Тата (Tata Város Önkormányzata) та об'єднане муніципальне управління міста Тата (Tata Közös Önkormányzati Hivatal) подали цивільний позов проти заявниці, вимагаючи відшкодування моральної шкоди у розмірі 5 000 000 угорських форинтів (HUF) (приблизно 1 400 євро) за порушення їхнього права на репутацію, а також винесення судової заборони щодо заявниці, яка б зобов'язувала її припинити свою протиправну поведінку та не вдаватися до такої поведінки в майбутньому.

Муніципалітет опублікував пресреліз, в якому зазначалося, що він ініціював кримінальне провадження проти видавця оригінального допису і проти всіх, хто його поширив та, таким чином, розповсюдив неправдиву інформацію. У справі заявниці прокуратура вирішила не відкривати розслідування.

Високий Суд міста Татабанья (the Tatabánya High Court) 18 лютого 2015 року постановив рішення у цивільній справі щодо заявниці, яким зобов'язав її:

(a) розмістити на своїй сторінці у Facebook вибачення перед муніципалітетом міста Тата та об'єднаним муніципальним управлінням міста Тата за порушення їхніх особистих прав;

(b) розмістити на своїй сторінці у Facebook повідомлення про те, що твердження, згідно якого працівники муніципалітету міста Тата та об'єданого муніципального управління міста Тата продали відповідне майно L., знаючи, що муніципальні органи згодом орендуватимуть це майно у L., і що вони співпрацювали з L., є неправдивим; а також

(c) виплатити муніципалітету та об'єданому муніципальному управлінню 50 000 форинтів (приблизно 140 євро) кожному в якості відшкодування моральної шкоди.

Суд вирішив, що відповідно до практики Конституційного Суду, державні установи не мають основоположних прав. Однак він зазначив, що предмет справи стосувався не здійснення публічної влади, а реалізації права власності, а отже, скарги мали право на захист своїх особистих прав. Суд визнав за необхідне обмежити право заявниці на свободу вираження поглядів з метою захисту суспільної довіри до державних інституцій, оскільки вона поширила неправдиву інформацію, яка свідчила про те, що муніципалітет не діяв в інтересах громадян. Він також постановив, що той факт, що заявниця не знала про неправдивий характер своїх заяв, звільняв її лише від кримінальної, але не від цивільної відповідальності. Високий Суд міста Татабанья взяв до уваги той факт, що заявниця розмістила текст у Facebook, і що заяви були достатньо серйозними, щоб запламувати репутацію позивачів. Заявниця оскаржила це рішення в апеляційному порядку.

10 вересня 2015 року Апеляційний Суд міста Ѓйор залишив у силі рішення суду першої інстанції щодо муніципалітету міста Тата і закриття справи щодо об'єданого муніципального управління міста Тата. Суд постановив, що юридичні особи також мають право на захист своєї репутації, яка у випадку з державними органами відповідає суспільній довірі громадян. Він погодився з висновком суду першої інстанції про те, що справа не стосувалася здійснення муніципалітетом публічної влади. Він також постановив, що поширення неправдивої інформації не захищається правом на свободу вираження поглядів, проте зменшив відшкодування моральної шкоди до 10 000 форинтів (приблизно

28 євро) і зобов'язав заявницю сплатити судові витрати та судовий збір у розмірі 55 000 форинтів (152 євро).

Заявниця оскаржила це рішення, але 8 червня 2016 року *Kúria* (Верховний Суд Угорщини) залишила його без змін. Заявницю було зобов'язано сплатити витрати та судовий збір у розмірі 80 000 форинтів (222 євро).

Пізніше заявниця подала конституційну скаргу, яка була визнана неприйнятною 5 вересня 2017 року. Конституційний Суд встановив, що її скарга не оскаржувала конституційність судових рішень, а скоріше встановлення фактів, оскільки заявниця наполягала, що твердження, якими вона поділилася, були не фактами, а оціночними судженнями.

Заявниця скаржилася на те, що національні рішення судів про покарання її за поширення допису третьої особи в Facebook становило порушення її прав за статтею 10 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що перелік законних цілей, наведений у пункті 2 статті 10 Конвенції, є вичерпним. У суворому тлумаченні цей пункт надає, як виняток з огляду на його особливу роль у суспільстві, захист лише одній гілці державної влади – судовій (див., докладніше, рішення у справі *Morice v. France* [GC], № 29369/10, §§ 128–30, ECHR 2015) (пункт 29 рішення).

ЄСПЛ вже давно постановив, що право на захист репутації є правом, яке захищається статтею 8 Конвенції як частина права на повагу до приватного життя. Поняття «приватне життя» є широким терміном, що не підлягає вичерпному визначенню, і охоплює також фізичну та психологічну недоторканність особи. Однак для того, щоб стаття 8 Конвенції вступила в дію, посягання на репутацію особи повинно досягти певного рівня серйозності та [бути здійсненим] у спосіб, що завдає шкоди особистому здійсненню права на повагу до приватного життя (див., з подальшими посиланнями, *Medžlis Islamske Zajednice Brčko та Others v. Bosnia and Herzegovina* [GC], № 17224/11, § 76, від 27 червня 2017 року) (пункт 30 рішення).

Однак сфера застосування положення про «захист репутації ... інших осіб» пункту 2 статті 10 Конвенції не обмежується фізичними особами, незважаючи на різницю між репутаційними інтересами юридичної особи та репутацією фізичної особи як члена суспільства. У той час як другі можуть мати наслідки для гідності людини, перші позбавлені цього морального виміру (див. *ООО Regnum v. Russia*, № 22649/08, § 66, 8 вересня 2020 року) (пункт 31 рішення).

ЄСПЛ визнав, що існує законний «інтерес у захисті комерційного успіху та життєздатності компаній в інтересах акціонерів та працівників, а також для більш широкого економічного блага» (див. рішення *Steel and Morris v. the United*

Kingdom, № 68416/01, § 94, ECHR 2005-II, та Uj v. Hungary, № 23954/10, § 22, від 19 липня 2011 року). Однак, що стосується державних органів, які шукають правового захисту своєї репутації, то у справі Steel and Morris (згадана вище, § 40) ЄСПЛ підкреслив позицію за законодавством Англії та Уельсу, згідно з якою «місцеві органи влади, державні корпорації та політичні партії ... [не можуть подавати позови про дифамацію через суспільний інтерес тому, що демократично обрана організація або орган, який контролюється такою організацією, повинен бути відкритим для безперешкодної публічної критики». У контексті публікацій ЗМІ ЄСПЛ вважав, що захист органів виконавчої влади, які мають можливість відповідати на будь-які негативні звинувачення в «суді громадської думки» завдяки своїм можливостям у сфері зв'язків з громадськістю, від критики з боку ЗМІ шляхом надання їм захисту їхньої «ділової репутації» може серйозно обмежити свободу ЗМІ. Дозвіл органам виконавчої влади порушувати справи про дифамацію проти представників ЗМІ покладає надмірний і непропорційний тягар на засоби масової інформації і може мати неминучий стримуючий вплив на них у виконанні ними своєї ролі постачальника інформації та громадського контролера (див., *mutatis mutandis*, *Dyuldin and Kislov v. Russia*, № 25968/02, § 43, 31 липня 2007 року) (пункт 32 рішення).

ЄСПЛ вважав, що цивільні справи про дифамацію, порушені юридичною особою, яка здійснює публічну владу, не можуть, за загальним правилом, вважатися такими, що переслідують законну мету «захисту репутації ... інших осіб» згідно з пунктом 2 статті 10 Конвенції. Тим не менш, це не виключає можливості того, що окремі члени державного органу, які можуть бути «легко ідентифіковані» з огляду на обмежену кількість їхніх членів і характер звинувачень, висунутих проти них, можуть мати право порушити справу про дифамацію індивідуально від свого імені (див. рішення у справі *ООО Метов v. Russia*, № 2840/10, § 47, 15 березня 2022 року) (пункт 37 рішення).

ЄСПЛ відзначив обґрунтування Високого Суду, звернувши увагу на практику Конституційного Суду, згідно з якою державні органи не мають основоположних прав. Однак, у розумінні Високого Суду, цей принцип не мав відношення до обставин справи заявниці, оскільки позивачі не здійснювали свою публічну владу, а скоріше своє право на власність (пункт 39 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що твердження, за яке заявницю було притягнуто до відповідальності, орієнтувалося на поведінку муніципального органу. Позивачами у національному провадженні були муніципалітет міста Тата та об'єднане муніципальне управління міста Тата (пункт 40 рішення).

Спірний продаж стосувався не приватної власності або безпосередньої господарської діяльності, а управління майном, що перебувало у комунальній власності, та використання публічних коштів. Незважаючи на аргументацію

національних судів ЄСПЛ не переконався в тому, що муніципалітет мав «інтерес у захисті свого комерційного успіху та життєздатності», чи то «на користь акціонерів та працівників», чи то «для більш широкого економічного блага» (див. *Steel and Morris*, згадане вище, § 94; порівняйте *ООО Мемо*, згадане вище, § 48), який би вимагав правового захисту. Муніципалітет не був конкурентним гравцем на ринку нерухомості, який прагнув максимізувати свої прибутки шляхом залучення клієнтів. Навіть при реалізації свого права власності воно повинно було служити суспільству і фінансувалося за рахунок платників податків (пункт 41 рішення).

Не було підстав стверджувати, що її члени були «легко ідентифіковані» (порівняйте і протиставте рішення у справах *Thoma v. Luxembourg*, № 38432/97, § 56, ECHR 2001-III та *Kaperzyński v. Poland*, № 43206/07, § 61, 3 квітня 2012 року), враховуючи, що ні оригінальний пост, яким поділилася заявниця, ні її власний коментар не стосувалися стверджуваних неправомірних дій будь-яких ідентифікованих або таких, що можуть бути ідентифіковані, працівників. У будь-якому випадку, справа про дифамацію була порушена юридичною особою як такою, а не окремими її членами (пункт 42 рішення).

Тому ЄСПЛ вважав, що цивільне провадження у справі про дифамацію, порушене муніципалітетом міста Тата проти заявниці, не переслідувало жодної з легітимних цілей, перелічених у пункті 2 статті 10 Конвенції. Якщо доведено, що втручання не переслідувало законної мети, немає необхідності досліджувати, чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» (пункт 43 рішення).

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася встановлення цивільної відповідальності заявника та рішення про відшкодування шкоди у зв'язку з його роботою журналіста та головного ведучого телевізійної програми.

У 2011 році проти кількох стейкхолдерів грецького професійного футболу були ініційовані кримінальні справи за звинуваченням у договірних матчах. Серед обвинувачених був пан V. M., голова футбольного клубу та віцепрезидент Грецької Федерації Футболу на той час.

Заявник є журналістом та ведучим прямої телепрограми «Trial at SKAI», що транслюється національним телеканалом «SKAI».

Програма, що транслювалася 22 жовтня 2012 року частково була присвячена реорганізації національних футбольних чемпіонатів. В ході цієї програми заявник надав показання свідка, датовані 2010 роком, які були частиною основного розслідування ймовірного договірного матчу. Заявник цитував заяву, описуючи, як А. М. (голова футбольного клубу) звернувся до італійського арбітра і заявив, що він співпрацював з V. M. та безуспішно намагався підкупити італійського арбітра. Згодом V. M., спробував безуспішно підкупити італійського арбітра через іншого арбітра D., і його команда програла матч.

8 листопада 2012 року на вебсайті телевізійної програми заявник анонсував, що А. К., юрист за фахом і голова іншого футбольного клубу, розкриє скандал із договірними матчами.

У своєму листі від 12 листопада 2012 року до телеканалу, заявника та А. К., V. M. поскаржився на неодноразову дискредитацію в телевізійній програмі через представлення неправдивих фактів і незаконне використання аудіовізуальних матеріалів, й просив утриматися від будь-яких подальших зловмисних, образливих або дифамаційних згадок про нього, а також від представлення незаконних аудіовізуальних матеріалів і перехоплених доказів, заявивши при цьому, що він залишає за собою всі свої законні права.

12 листопада 2012 року А. К. виступав у програмі та, зокрема, заявив: «Я був підданий жахливій і наклепницькій поведінці V. M., яку я повертаю йому в повній мірі, і з сьогоднішнього вечора весь грецький народ та вболівальники дізнаються, хто є сміттям грецького футболу і ... хто повинен сидіти у в'язниці». А. К. також зачитав частини записів перехоплених розмов між А. М. та іншими особами, де вказувалося на нібито спроби V. M. підкупу суддів, містивши нецензурну лексику. Він також стверджував, що V. M. був причетний до насильницького інциденту, організованого прихильниками його футбольного клубу проти А. К.

У якийсь момент по телефону втрутився А. М. і поскаржився на зачитування незаконно перехоплених розмов. Гість програми зауважив, що вони стали слухачами, а не учасниками дебатів. Заявник зазначив, що він не може виправдати погляди А. К. або записи перехоплених розмов. Він також зазначив, що були зачитані «незаконні, перехоплені стенограми розмов». Однак він не перешкоджав А. К. зачитувати або коментувати стенограми. З матеріалів справи видно, що розслідування звинувачень у договірних матчах привернуло увагу засобів масової інформації в той час. Це питання було оприлюднене ще до двох трансляцій, і А. К. раніше публічно ділився інформацією про перехоплені розмови.

19 листопада 2012 року V. М. подав цивільний позов проти заявника, вимагаючи компенсації у розмірі близько 500 000 євро за моральну шкоду, завдану внаслідок порушення права на захист його особистості.

20 травня 2013 року суд першої інстанції Пірей постановив, що публікація під час першої трансляції показань свідків, які були частиною кримінального розслідування, і дозвіл заявника прочитати записи незаконно перехоплених розмов, які супроводжувалися образою та дифамаційними коментарями А. К., який був запрошений на програму 12 листопада 2012 року, завдали шкоди честі та репутації V. М., а також його соціальному та професійному положенню як високопоставленого стейкхолдера грецького футболу. Публікація показань свідків не мала жодного зв'язку та не була необхідною для обговорення подальшої реорганізації чемпіонату, і про це вже було відомо громадськості. Той факт, що заявник вказав про не схвалення поглядів А. К., і що стенограми незаконно перехоплених розмов були зачитані, не звільняло його від відповідальності як головного ведучого передачі, який дозволив А. К. випустити їх в ефір і зробити образливі коментарі. З огляду на вид, розмір та умови заподіяної шкоди, відповідальність заявника за цю шкоду та його намір її завдати, час і місце подій, широкий розголос та її вплив на професійне, соціальне та фінансове становище V. М. у цій ситуації суд визнав розумним присудити останньому 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

6 березня 2014 року Апеляційний суд підтримав рішення суду першої інстанції. Він постановив, що зміст телепрограм був дифамаційним і завдав шкоди честі та репутації V. М., і що спосіб, у який програми були побудовані заявником, вказував на його намір образити V. М. У зв'язку з цим суд наголосив, що поширення показань свідків із матеріалів слідства, зачитаних заявником, заборонено законом і що розмови, зачитані А. К., було незаконно перехоплено. Крім того, поширення зазначеної інформації не було необхідним для інформування громадськості, оскільки вона вже була їй відома. Суд також відхилив доводи заявника про те, що він не може нести відповідальність за оскаржуваний зміст своїх програм.

31 серпня 2015 року Касаційний Суд так само відхилив касаційну скаргу заявника; суд погодився з тим, що програми, які транслювалися, становили образ для V. M., і визнав, що винесені рішення відповідали статті 10 Конвенції та статті 14 Конституції про свободу вираження поглядів і преси. Касаційний Суд відхилив твердження заявника про те, що трансляція матеріалів була мотивована суспільними інтересами та охоплювалася журналістською свободою, відзначивши незаконність поширення показань свідків із матеріалів слідства та трансляцію незаконно перехоплених розмов, що їх зміст уже був відомий громадськості, і що жодного обговорення під час телевізійних програм, про які йдеться, не відбувалося. Натомість він встановив, що дизайн і зміст обох програм, зокрема програми від 12 листопада 2012 року, були спрямовані на образ V. M. і зазіхання на його репутацію. Суд виснував, що втручання у журналістську свободу заявника було пропорційним обставинам.

У 2021 році V. M. було виправдано у провадженні стосовно договірних матчів та участі в злочинній організації.

До ЄСПЛ заявник скаржився на те, що рішення національних судів про присудження компенсації V. M. становило порушення його права на свободу вираження поглядів, гарантовану статтею 10 Конвенції.

Оцінка Суду

Відповідні загальні принципи в усталеній практиці ЄСПЛ були узагальнені у справі *Bédat v. Switzerland* ([GC], № 56925/08, § 48–54, 29 березня 2016 року, з подальшими посиланнями). ЄСПЛ повторив, зокрема, що преса відіграє важливу роль у демократичному суспільстві і має обов'язок поширювати інформацію та ідеї з питань, що становлять суспільний інтерес. Однак захист, що надається журналістам статтею 10 Конвенції, залежить від того, чи діють вони добросовісно з метою надання точної та достовірної інформації відповідно до принципів відповідальної журналістики. Крім того, концепція відповідальної журналістики охоплює законність поведінки журналіста, і той факт, що журналіст порушив закон, є важливим, але не вирішальним фактором при визначенні того, чи діяв він або вона відповідально (там само, § 49–50). Висвітлюючи кримінальні провадження, журналісти повинні враховувати право кожного на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, що включає право на неупереджений суд. Таким чином, межі допустимих коментарів не можуть поширюватися на заяви, які можуть зашкодити, навмисно чи ні, шансам особи на справедливий судовий розгляд (там само, § 51). Надання особливого захисту таємниці судового слідства у кримінальному провадженні є законним з огляду на те, що на карту поставлено як здійснення правосуддя, так і право осіб, які перебувають під

слідством, на презумпцію невинуватості (там само, §§ 68 і 80). У конкретному контексті необхідності захисту конфіденційності інформації одним з важливих міркувань є те, чи була інформація, про яку йдеться, (не)відомою громадськості. Якщо певна інформація вже стала загальновідомою, інтерес у збереженні її конфіденційності може більше не становити головної вимоги. Однак цей фактор не обов'язково знімає захист статті 8 Конвенції, особливо якщо зацікавлена особа не дала згоди на її розголошення (див. *N.Š. v. Croatia*, № 36908/13, § 100, від 10 вересня 2020 року, з подальшими посиланнями) (пункт 27 рішення).

Контекст, у якому робляться зауваження, також має значення, оскільки у випадку усних заяв, зроблених під час прямого ефіру, ведучий позбавлений можливості переформулювати, вдосконалити або відкликати їх до того, як вони будуть оприлюднені (*Lionarakis v. Greece*, № 1131/05, § 44, 5 липня 2007 року). Крім того, покарання журналіста за сприяння поширенню заяв іншої особи в інтерв'ю серйозно перешкоджатиме внеску преси в обговорення питань, що становлять суспільний інтерес, і не повинно передбачатися, якщо для цього немає особливо вагомих причин (*Jersild v. Denmark* від 23 вересня 1994 року, серія А, № 298, с. 23–24, § 35, і, в контексті цивільної відповідальності, *Erla Hlynisdóttir v. Iceland*, № 43380/10, § 71, 10 липня 2012 року) (пункт 28 рішення).

Не заперечується той факт, що 22 жовтня 2012 року заявник незаконно поширив показання свідка з кримінальної справи, яка перебувала на розгляді, і що розмови, оприлюднені 12 листопада 2012 року, були незаконно перехоплені. Це було прийнято національними судами і не заперечувалося заявником (див. пункти 14–16 та 23 цього рішення). Цей елемент, хоча і не є визначальним, відіграє певну роль у збалансуванні інтересів, яке здійснює ЄСПЛ. ЄСПЛ вважав, що національні суди правильно підкреслили його як частину балансу інтересів у справі заявника, оскільки він, як професійний журналіст, не міг добросовісно стверджувати, що не знав про незаконні засоби, за допомогою яких були отримані записи, або що розголошення показань свідка було порушенням відповідного законодавства (*Bédat*, § 57, і *Giesbert and Others v. France*, № 68974/11 and 2 others, § 86, 1 червня 2017 року) (пункт 30 рішення).

ЄСПЛ зазначав, як і національні суди, що у жовтневій програмі заявник не зробив жодних зусиль, щоб контекстуалізувати інформацію про звинувачення V. M. у більш широкій інформованій дискусії щодо розслідування справ про договірні матчі. Те саме стосується, як наголошували національні суди, листопадової програми, яку заявник підготував, знаючи заздалегідь не лише про конфлікт між двома чоловіками, але й про ключовий зміст внеску А. К., про що свідчив анонс перед трансляцією. Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що заявник не стверджував, що намагався надати V. M. можливість відреагувати на висунуті проти нього звинувачення та що він дозволив А. К. продовжити зачитування записів перехоплених розмов, не вдаючись до будь-

яких спроб збалансувати негативні погляди, що містяться в них. З огляду на викладене ЄСПЛ не міг не дійти висновку, що заявник мав на меті сенсаційне висвітлення стверджуваної ролі V. M. у договірних матчах і заохочував глядачів дійти заздалегідь визначеного висновку щодо його вини (порівняйте *Bédat*, § 60, і протиставте *Erla Hlynsdóttir v. Iceland* (№ 2), № 54125/10, § 73, 21 жовтня 2014 року) (пункт 33 рішення).

Це правда, що кримінальне розслідування справ про договірні матчі було предметом суспільного інтересу, пов'язаним із проблемою, про яку громадськість мала б бути зацікавлена в тому, щоб її поінформували, і про яку широко повідомляли грецькі спортивні ЗМІ (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland* [GC], № 931/13, § 171, 27 червня 2017 року). Проте національні суди у своїх вмотивованих рішеннях постановили, що оскільки інформація, яка містилася в показаннях свідка та перехоплених розмовах, уже була відома громадськості, її розкриття не сприяло інформуванню громадськості. Тут слід проводити різницю між предметом кримінального розслідування справ про договірні матчі як питання суспільного інтересу та способом, у який заявник готував і проводив свої програми. Розкриття програм заявника не супроводжувалося подальшим обговоренням теми про справи щодо договірних матчів. Також, окрім того, що звинувачення у причетності V. M. до договірних матчів вже були оприлюднені понад рік тому, сам A. K. вказав, що він реагував на попередні зауваження V. M., і здавалося, що його поведінка є частиною конфлікту (на відміну від *Ottan v. France*, № 41841/12, § 63, 19 квітня 2018 року, і порівняйте з підходом у подібному контексті, але стосовно власних зауважень заявника, *Țuluș v. Румунії* (ухв.) [Комітет], № 23562/13, § 28, 17 грудня 2019 року, з подальшими посиланнями). Підсумовуючи, ЄСПЛ не вбачив підстав для заміни своєю точкою зору національних судів, які мали певну свободу розсуду в таких питаннях (див. *Bédat*, цит. в цій справі, §§ 65–67) (пункт 34 рішення).

ЄСПЛ зазначив, що показання свідків, зачитані заявником у жовтневій програмі, явно охоплювали таємницю кримінального розслідування. ЄСПЛ уже встановив, що зміст передач, про які йде мова, спонукав глядачів до певного висновку про вину V. M. у справах про договірні матчі. У той час, коли кримінальне розслідування ще тривало, це містило ризик вплинути на хід провадження. Таким чином, ЄСПЛ не вбачив підстав замінювати своєю точкою зору національних судів, коли, збалансовуючи право на свободу вираження поглядів і право на повагу до приватного життя та підтримання авторитету та неупередженості судової системи, вони надали значну вагу незаконності того, як матеріали, про які йде мова, були поширені та отримані (пункт 35 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що V. M., з огляду на свою посаду, був публічною особою, а тому межі прийнятної критики повинні бути ширшими, ніж у випадку пересічної

людини. Він також погодився з тим, що розкрита інформація не стосувалася його особистого життя, а скоріше його стверджуваної поведінки в якості голови футбольного клубу та впливового діяча грецького футболу (див., *mutatis mutandis*, Erla Hlynisdóttir, цит. вище, § 65). Однак, як пояснюють національні суди, дизайн програм і заяви, зроблені А. К. 12 листопада 2012 року, були здатні серйозно заплямувати репутацію V. M. і, таким чином, досягли такого рівня серйозності, щоб мати можливість завдати шкоди його праву на повагу до приватного життя (див. згадане вище рішення у справі *Bédat*, § 72). По суті вони зобразили V. M. як небезпечну особу, залучену до незаконних дій, і заздалегідь вирішили результати незавершеного розслідування. Немає жодних сумнівів, що після листа 12 листопада 2012 року заявник був про це повністю обізнаний. За таких обставин, беручи також до уваги способ, у який заявник планував і реалізовував свої програми, думка ЄСПЛ збігалася з оцінкою національних судів про те, що в цій справі було перевищено межі відповідальної журналістики (порівняйте *Sağdıç v. Turkey*, № 9142/16, §§ 40–41, 9 лютого 2021 року) (пункт 36 рішення).

У світлі вищезазначених міркувань ЄСПЛ визнав, що аргументи, наведені національними судами для обґрунтування пропорційності присудженого відшкодування, були доречними та достатніми за таких обставин (порівняйте з *Milosavljević v. Serbia* (no. 2), № 47274/19, §§ 69–70, 21 вересня 2021 року, і *Peruzzi v. Italy*, № 39294/09, §§ 64–65, 30 червня 2015 року) (пункт 37 рішення).

ЄСПЛ дійшов висновку, що причини, наведені національними судами для виправдання втручання у права заявника, були «відповідними та достатніми» і стосувалися ключових елементів справи. ЄСПЛ задоволений тим, що національні суди застосували стандарти, які відповідали принципам, закріпленим у статті 10 Конвенції, і ґрунтувалися на прийнятній оцінці відповідних фактів. Тому він не вбачив вагомих причин, які б вимагали від нього підмінити своєю думкою позицію національних судів та скасовувати здійснене ними балансування (див. згадані вище рішення у справах *Satakunnan Markkinapörssi Oy та Satamedia Oy*, § 198). Таким чином, втручання у здійснення заявником свого права на свободу вираження поглядів обґрунтовано вважалось «необхідним у демократичному суспільстві» у значенні пункту 2 статті 10 Конвенції, а органи влади Держави-відповідача діяли в межах своєї свободи розсуду при встановленні справедливого балансу між конкуруючими інтересами, що були поставлені на карту. Тому порушення статті 10 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася накладення на заявника – адвоката – штрафу (як кримінального покарання) за неповагу до суду після того, як він розкритикував суддю у своєму електронному листі, надісланому двом міністрам та Головному державному прокурору.

27 травня 2019 року слідчий суддя призначив експертизу електрообладнання, яке спричинило смерть людини на заводі компанії, в якій заявник працював юристом. Суддя також наклав офіційні печатки на об'єкт.

Починаючи з наступного дня заявник звернувся до судді з кількома клопотаннями про зняття печаток якнайшвидше до державного свята 30 травня 2019 року, щоб запобігти зупинці виробництва та тимчасового звільнення кількох сотень працівників.

О 9:29 29 травня 2019 року суддя повідомив заявника електронною поштою, що пломби будуть зняті «як тільки завершить роботу призначений судом експерт». Заявник знав, що експерт виконав усі необхідні завдання, але не зняв пломби. Він також надіслав судді електронного листа о 15:18, який залишився без відповіді. Діючи як юрист, о 16:24, заявник надіслав електронного листа Міністру юстиції та Міністру економіки, а також його копію Головному державному прокурору, в якому поінформував їх про ситуацію, а також висловив певну критику на адресу судді. Печатки були зняті того ж дня о 19:00, але суддя не повідомив про це заявника.

Заявник був засуджений до штрафу (як кримінального покарання) за неповагу до суду через висловлювання, які він зробив про суддю у своєму електронному листі до міністрів. Було встановлено, що в цьому листі він використовував витончені звороти, щоб дискредитувати слідчого суддю, з метою завдати йому образи, в рамках законної і легітимної скарги.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції заявник стверджував, що його кримінальне засудження становило порушення його права на свободу вираження поглядів.

Оцінка Суду

Засудження заявника до кримінальної відповідальності становило втручання в його право на свободу вираження поглядів, передбачене законом. Метою такого втручання був захист репутації або прав інших осіб, а також підтримання авторитету та неупередженості судової влади.

Заявник вжив заходів, які він вважав виправданими в інтересах свого клієнта, оскільки не був поінформований про те, що суддя фактично наказав зняти печатки після завершення експертизи. У невизначеній та невідкладній ситуації його дії мали на меті повідомити про можливу бездіяльність судді, що могло бути прирівняно до неспроможності державної системи правосуддя. Принцип законності його дій був визнаний як національними судами, так і Урядом.

Питання у цій справі полягало в тому, чи надали національні суди відповідні та достатні підстави для засудження заявника на підставі тверджень, що містилися у спірних фрагментах електронного листування.

ЄСПЛ вважав, що висловлювання, про які йдеться, а саме: «Це не перший інцидент з [суддею]», «Само собою зрозуміло, що все це абсолютно неприйнятно» та «Ви можете уявити, що я про це думаю», – взяті разом, становили оціночні судження. По суті вони свідчили про погані стосунки між заявником і суддею, про якого йдеться.

Крім того, ЄСПЛ вважав, що ці оціночні судження мали достатнє «фактичне підґрунтя». Заявник згадав про «інциденти», які мали місце у його відносинах із суддею в минулому – і надав докази. Слід визнати, що вони не мали прямого зв'язку з даною справою. Однак їх можна обґрунтовано вважати достатньою фактичною основою для пояснення того, чому заявник вважав, що з огляду на терміновість, пов'язану з наближенням державного свята, відсутність відповіді судді була неприйнятною обставиною, про яку необхідно було повідомити органи, відповідальні за підтримання порядку в судах у відповідний час. Більше того, оціночне судження, що міститься в прикметнику «неприйнятно», який заявник використав для опису ситуації, ґрунтувалося на таких елементах, як ризик неминучих фінансових втрат і тимчасове звільнення близько 200 працівників.

ЄСПЛ нагадав, що за винятком випадків нападів, які завдають серйозної шкоди і є по суті необґрунтованими, враховуючи, що судді є частиною основоположного інституту держави, вони можуть бути об'єктом особистої критики в допустимих межах, а не лише в теоретичному і загальному плані. Таким чином, діючи у своїй офіційній якості, вони могли піддаватися ширшій критиці, ніж звичайні громадяни.

У цій справі, хоча висловлювання заявника мали безперечно зневажливий відтінок і були висловлені в критичному тоні по відношенню до судді, вони не могли бути охарактеризовані як образливі для цілей статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Коментарі в електронному листі були зроблені в письмовій формі виключно органам, відповідальним за підтримання порядку в судах у відповідний час, і в жодний спосіб не були оприлюднені.

Такі висловлювання, що мали на меті повідомити про ситуацію, яку заявник вважав неприйнятною, не могли вважатися «безпідставним особистим нападом» на суддю. Також ці висловлювання були використані в контексті захисту заявником інтересів свого клієнта. В цьому аспекті заявник не робив заяв, про які йдеться, в рамках кримінального захисту свого клієнта. Однак ЄСПЛ вважав, що за конкретних обставин справи те, що клієнт заявника не був стороною кримінального провадження у суворому розумінні цього терміну, не мало особливого значення. Безперечним було те, що після нещасного випадку на виробництві зі смертельним наслідком на одному з його об'єктів клієнт заявника неминуче зазнав впливу цієї ситуації як роботодавець і як потенційний обвинувачений (відповідач). Таким чином, висловлювання, використані заявником у своєму спірному електронному листі, повинні були розглядатися в їхньому контексті, а саме як захист інтересів свого клієнта в нагальній ситуації. Це було зроблено незалежно від того факту, що його клієнт не мав статусу ні цивільної сторони, ні обвинуваченого у кримінальному провадженні.

Зрештою ЄСПЛ мав зауважити, що використані заявником висловлювання можна охарактеризувати як абсолютно недоречні. Однак у контексті цієї справи вони, безумовно, не лежали в кримінальній площині. Заявника було зобов'язано сплатити штраф, як кримінальне покарання, у розмірі 1 000 євро, а також «символічну» компенсацію шкоди у розмірі 1 євро та процесуальні витрати у розмірі 1 500 євро в суді першої інстанції. ЄСПЛ вважав, що такі покарання не можуть бути виправдані.

Беручи до уваги всі вищевикладені міркування, ЄСПЛ дійшов висновку, що причини, наведені кримінальними судами, не могли розглядатися як відповідне і достатнє обґрунтування втручання у право заявника на свободу вираження поглядів. Таким чином, ці суди не встановили справедливого балансу між необхідністю підтримувати авторитет судової влади та необхідністю захищати свободу вираження поглядів заявника як адвоката. За цих обставин ЄСПЛ визнав, що засудження заявника не було пропорційним переслідуваній легітимній меті, а отже, не було «необхідним у демократичному суспільстві»

(Див. також *Coutant v. France* (ухв.), № 17155/03, 24 січня 2008 року, Legal Summary; *Morice v. France* [GC], № 29369/10, 23 квітня 2015 року, Legal Summary)

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

DOMENJOURD v. France (№ 34749/16 та № 79607/17)

Обставини справи

Справа стосувалася наказів про запровадження комендантської години для двох громадян Франції на підставі законодавства про надзвичайний стан. Ці заходи були вжиті в контексті 21 Конференції сторін Рамкової конвенції кліматичних змін (COP21). Міністр внутрішніх справ обґрунтував накази про запровадження комендантської години необхідністю забезпечити безпеку на заході COP21 на тлі як серйозної терористичної загрози, так і насильницьких інцидентів під час інших великих заходів у сусідніх країнах у 2015 році. Його накази також ґрунтувалися на інформації, доведеній до його відома спецслужбами у «білих нотатках», в яких зазначалося, що активісти готують насильницькі протести навколо саміту, і що обидва заявники, ймовірно, візьмуть у них участь.

В ніч з 13 на 14 листопада 2015 року в Сен-Дені та Парижі сталися теракти. 14 листопада 2015 року Президент Франції відповідно до Закону від 3 квітня 1955 року про надзвичайні стани (Закон про надзвичайний стан) оголосив надзвичайний стан.

Проте плани щодо проведення COP21 не були скасовані, і захід відбувся в Ле Бурже та Парижі з 30 листопада по 12 грудня 2015 року. Для забезпечення безпеки на саміті було вжито різних превентивних заходів безпеки.

У зв'язку з цим міністр внутрішніх справ розпорядився про поміщення заявників Cédric і Joël Domenjoud (двох громадян Франції, братів 1985 та 1982 років народження) під домашню комендантську годину в їхніх місцевих муніципалітетах. Такий захід тривав 16 днів, з 26 листопада по 12 грудня 2015 року, і включав зобов'язання тричі на день з'являтися до відділку поліції та не виходити з дому з 20:00 до 6:00.

У відповідних наказах, виданих відповідно до статті 6 Закону про надзвичайний стан, Міністр заявив, що він побоюється насильницьких зривів з боку активістів «чорного блоку», як це сталося під час церемонії відкриття штаб-квартири Європейського центрального банку у Франкфурті в березні 2015 року і на Міланській виставці в травні 2015 року. Він також зазначив, що заявники були серед «головних лідерів [крайнього лівого] радикального протестного руху» в паризькому регіоні, і що обидві особи раніше брали участь у «насильницьких протестних акціях». Зрештою, він припустив, що вони, ймовірно, візьмуть участь у протестних акціях з високим рівнем насильства під час COP21.

27 листопада 2015 року заявники подали термінові заяви про тимчасовий захист основоположної свободи (*référé-liberté*) з метою скасування наказів про комендантську годину. Їхні заяви були відхилені компетентними адміністративними судами.

Cédric Domenjoud подав апеляцію до *Conseil d'État* (Державна рада). 11 грудня 2015 року ця установа звернулася з попереднім питанням про конституційність (*question prioritaire de constitutionnalité*) до Конституційної Ради, яка 22 грудня 2015 року вирішила, що перші дев'ять абзаців статті 6 Закону про надзвичайний стан відповідають Конституції. 20 січня 2016 року *Conseil d'État* не вбачила необхідності продовжувати розгляд справи, оскільки дія міністерського наказу завершилася 12 грудня 2015 року. Cédric Domenjoud не подавав апеляцію по суті до адміністративних судів.

Joël Domenjoud, зі свого боку, подав апеляцію з питань права до *Conseil d'État*. 11 грудня 2015 року ця установа скасувала рішення судді з розгляду термінових заяв з підстави невірної оцінки критерію невідкладності. Проте *Conseil d'État* відхилила клопотання заявника про зупинення виконання вважаючи, що Міністр, запроваджуючи для нього домашню комендантську годину, не вчинив серйозного і явно незаконного порушення його свободи пересування.

Згодом Joël Domenjoud подав заяву про судовий перегляд міністерського наказу, оскаржуючи точність «білих нотаток», складених проти нього, і стверджуючи, що не було жодних доказів того, що він коли-небудь застосовував насильство у своїй активістській діяльності. Адміністративний суд відхилив його заяву. Заявник оскаржив це рішення, надавши шість заяв від осіб на підтримку мирного характеру його політичної активності. Ця апеляція також була відхилена. Тоді він подав апеляцію з питань права до *Conseil d'État*, яка визнала його скаргу неприйнятною.

Посилаючись на статтю 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) та статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування) заявники скаржилися на поміщення під домашню комендантську годину. Також вони стверджували, що ці заходи не охоплювалися статтею 15 Конвенції (відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації).

Оцінка Суду

Стаття 5 Конвенції

ЄСПЛ підкреслив, що ці заходи не позбавили заявників можливості вести соціальне життя і підтримувати зв'язки із зовнішнім світом. Cédric Domenjoud був поміщений під домашню комендантську годину в районі, де проживали інші супротивники COP21, в той час як Joël Domenjoud мав можливість давати

щоденні інтерв'ю ЗМІ та проводити неформальні дискусійні групи проти COP21 в місцевій бібліотеці. Крім того, той факт, що заходи включали заборону заявникам залишати свої будинки вночі, не був достатньо суворим для того, аби їх можна було охарактеризувати як «позбавлення волі». Зрештою, заявники мали можливість просити дозвіл на тимчасове залишення свого муніципалітету під час комендантської години. У світлі тривалості цих заходів, їхніх наслідків та сукупності способів їхнього застосування ЄСПЛ постановив, що вони повинні розглядатися як просте обмеження свободи. Таким чином, скарга за статтею 5 Конвенції була відхилена.

Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції

ЄСПЛ вважав, що обмеження свободи пересування заявників переслідувало законні цілі, а саме захист національної та громадської безпеки та підтримання громадського порядку.

Він також зазначив, що правова основа цих заходів була передбачуваною. Зокрема, закон про надзвичайний стан достатньою мірою обмежував дискреційні повноваження, надані виконавчій владі, за умови, що гарантії за національним законодавством проти зловживань були ефективно впроваджені. За цих обставин ЄСПЛ вирішив, що може існувати непрямий зв'язок між метою, яку переслідувало введення надзвичайного стану, та виправданням заходів, вжитих на його підставі, за умови, що цей зв'язок є достатньо сильним, аби виключити будь-яку можливість зловживань.

ЄСПЛ зазначив, що ці заходи були спрямовані, насамперед, на запобігання конфронтації з поліцією і заподіяння шкоди в рамках заходів безпеки на міжнародному саміті. Вони не мали прямого зв'язку з боротьбою з тероризмом. Тому ЄСПЛ провів аналіз пропорційності у світлі ризику насильницьких дій, визначеного національними органами влади.

Щодо заявника Cédric Domenjoud

ЄСПЛ зазначив, що «білі нотатки», надані Міністром внутрішніх справ до судів, які розглядали справу заявника, містили детальні звинувачення (твердження) щодо його дій та поведінки. Хоча заявник мав право вимагати роз'яснень, він не просив національні суди скористатися своїми слідчими повноваженнями. Крім того, він просто заперечував перед суддею з розгляду термінових заяв ці твердження, не намагаючись довести їхню неправдивість. Зрештою, він не подавав апеляцію по суті. За цих обставин ЄСПЛ постановив, що для судового контролю за помещенням заявника під домашню комендантську годину були передбачені належні процесуальні гарантії.

Щодо оцінки ризику, ЄСПЛ зазначив, що заявник або очолював, або брав участь у шести зустрічах з підготовки протестів навколо COP21 у період

з 5 вересня по 26 жовтня 2015 року. У цих зустрічах брали участь активісти, що належать до радикального протестного руху, які були відомі своєю агресивною поведінкою та особливо сильною рішучістю. Заплановані протестні заходи передбачали, зокрема, блокування офіційних кортежів і проведення «більш насильницьких акцій» невизначеного характеру проти інституцій і компаній, що спонсорували саміт. У доповідній записці, надісланій до *Conseil d'État* 9 грудня 2015 року, також зазначалося, що заявник організував сквот в Іври-сюр-Сен у березні 2015 року для розміщення супротивників саміту, і що на зустрічі 1 жовтня 2015 року він оголосив про свої плани найнятися до постачальника послуг, щоб потрапити на місце проведення кліматичної конференції. Зрештою ЄСПЛ підкреслив, що заявник вже був засуджений за пошкодження майна. За цих обставин ЄСПЛ вирішив, що національні органи влади мали законні підстави вважати, з огляду на поведінку та судимість заявника, що існував серйозний ризик того, що він візьме участь у насильницьких протестах під час COP21.

ЄСПЛ також зазначив, що цей захід був призначений лише через декілька днів після нападів 13 листопада 2015 року, коли, безсумнівно, існувала нагальна потреба у захисті населення, а також коли масові зібрання піддаються загрози тероризму. За цих дуже специфічних обставин ЄСПЛ встановив, що між заходом і контекстом надзвичайного стану існував достатній зв'язок. Крім того цей захід, хоча і обмежувальний, був відносно коротким і завершився одночасно з самітом. Зрештою, він ґрунтувався на відповідних і достатніх підставах, а також на конкретних аспектах поведінки та судимості заявника, які вказували на серйозний ризик його участі у заворушеннях із застосуванням насильства. Таким чином, ЄСПЛ встановив, що захід, застосований до Cédric Domenjoud, не був непропорційним переслідуючим цілям. Відповідно, порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції щодо цього заявника не було.

Щодо заявника Joël Domenjoud

ЄСПЛ зауважив, що ні причини міністерського наказу, ні «білі нотатки», представлені в національних судах, не вказували на те, що заявник міг брати участь у насильницьких протестах. Однак ці всі фактичні дані суду були надані органами влади. Такий дефіцит інформації вимагав сильних урівноважуючих гарантій. Беручи до уваги провадження в цілому, ЄСПЛ вважав, що ненадання заявнику достатньої інформації про конкретні елементи, використані для обґрунтування вжитих проти нього заходів, не було врівноважено таким чином, щоб зберегти саму суть його процесуальних прав.

Щодо оцінки ризику та пропорційності домашньої комендантської години, ЄСПЛ зазначив, що превентивний захід повинен був бути спрямований на запобігання реалізації конкретного ризику і повинен був задовольняти

нагальну суспільну потребу. У зв'язку з цим, з «білих нотаток» вбачалося, що заявник Joël Domenjoud брав участь у кількох зустрічах з підготовки протестних акцій під час COP21. У той час як було встановлено, що він контактував з активістами, вони не були єдиними людьми, які були присутні на зустрічах, і ніщо в документах, наданих ЄСПЛ, не вказувало на те, що заявник особисто планував брати участь у насильницьких протестах або допомагати в їхній організації. Так само не було встановлено, що він заохочував або навіть підтримував такі дії. Крім того, не було жодних вагомих доказів на підтримку твердження розвідки про те, що заявник був агресивним активістом. Що стосується судимості заявника, то він заявив, що не мав судимостей, і це твердження не було оскаржене. Таким чином, не схоже, що застосований до заявника превентивний захід був результатом індивідуальної та детальної оцінки його поведінки або дій, яка б дозволила обґрунтувати ризик того, що він може сприяти порушенням, яких побоювалися органи влади. ЄСПЛ постановив, що радикальні політичні погляди заявника в цій справі не були достатніми для реалізації такого ризику і нагадав, що зв'язок з особою, яка може вчинити правопорушення, не є достатнім для виправдання превентивного заходу.

Таким чином, ЄСПЛ не міг вважати, попри розсуд національних органів влади, що поміщення заявника Joël Domenjoud під домашню комендантську годину було «необхідним у демократичному суспільстві» у розумінні статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції. Відповідно, ЄСПЛ вважав, що цей захід повністю не відповідав матеріальним і процесуальним вимогам цього положення.

Стаття 15 Конвенції

Далі ЄСПЛ розглянув питання про те, чи охоплювалися заходи, вжиті до заявника Joël Domenjoud, передбаченим статтею 15 Конвенції правом на відступ. Франція повідомила про використання цього права 24 листопада 2015 року заявивши, що вона вжила різних заходів «для запобігання вчинення подальших терористичних атак».

По-перше, ЄСПЛ визнав, що у відповідний час «надзвичайний стан» дійсно загрожував «життю нації». Він також постановив, що формальні вимоги пункту 3 статті 15 Конвенції були дотримані. Однак ЄСПЛ дійшов висновку, що не було встановлено, що заявник Joël Domenjoud був поміщений під домашню комендантську годину в межах боротьби з тероризмом, і що такі дії «суворо вимагалися гостротою ситуації» в розумінні статті 15 Конвенції. ЄСПЛ постановив, що цей захід не підпадав під відступ Франції від зобов'язань. З цього випливало, що було порушено статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції щодо заявника Joël Domenjoud.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування) щодо заявника Cédric Domenjoud.

Порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції щодо заявника Joël Domenjoud.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 травня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

BRYGYNETS AND OTHERS v. Ukraine (№ 17492/33 та 2 інші заяви – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення статей 3 та 13 Конвенції

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

ANDROSHCHUK AND OTHERS v. Ukraine (№ 31982/22 та 4 інші заяви – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість тримання під вартою під час досудового розслідування; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

MEFEDOV v. Ukraine (№ 33279/16): незвільнення заявника органами влади після внесення застави, тривале й необґрунтоване тримання заявника під вартою та відсутність ефективного і забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування у зв'язку з триманням його під вартою всупереч пунктам 1 і 3 статті 5 Конвенції – порушення

SAYGOZYEV AND GOLOSHCHAPOV v. Ukraine (№ 39693/19 та № 45218/22): незаконне тримання під вартою – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

ALEKSEYENKO v. Ukraine (№ 44050/12): невиконання рішення суду, ухваленого щодо приватної сторони – порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

VOLSKYY AND OTHERS v. Ukraine (№ 49047/18 та 5 інших заяв – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення статей 6 та 13 Конвенції

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (травень 2024 року) / Відп. за вип.:
О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2024. – 70 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua